

Úvodem

Tato studijní opora je určena studujícím 2. ročníku kombinovaného studia bakalářského oboru učitelství českého jazyka. Lingvistická disciplína zvaná syntax (-xe, f.) je dvousemestrální, proto dvě studijní opory: Syntax I a Syntax II. Každá z nich obsahuje seznam tematických celků, z nichž některé jsou v daném semestru předmětem zápočtového didaktického testu. Druhý semestr je navíc zakončen ústní zkouškou. Proto tematické okruhy k této zkoušce najdete ve studijní opoře Syntax II.

Východiskem pro obsahové zaměření opory Syntax I je program přednášek a seminářů, který byl zpracován pro první semestr. Obsahuje dvě obsahově členěné části; první prezentuje komunikační aspekty v syntaxi, druhá představuje hlediska syntakticky strukturní.

I. Část:

- A. Komunikace a její druhy, komunikace a syntax, segmentace textu, elementární textová jednotka, výpověď
- B. Zvuková stránka výpovědi
- C. Komunikační funkce výpovědi a výpovědní formy, relevantní výrazové prostředky
- D. Subjektivně modální a emocionální postoje mluvčího ve výpovědi a prostředky jejich vyjadřování
- E. Jistotní a voluntativní modalita a její vyjadřování
- F. Negace
- G. Grafická stránka výpovědi

II. část:

- A. Gramatická stránka výpovědi. Slovo, slovní druh, větný člen. Primární a sekundární funkce slovních druhů. Syntaktické vztahy, syntagma
- B. Predikát, jeho sémantická a gramatická charakteristika a diferenciace
- C. Subjekt, jeho sémantická a gramatická charakteristika a diferenciace

D. Věta a její struktura. Konfrontace „tradičního“ a valenčního přístupu k větě a její stavbě¹

E. Gramatická a sémantická stránka větné struktury a jejich vztah

Uvedené tematické celky podávají teoretický základ pro řešení připomenutých úkolů a další samostudium základní a doporučené odborné literatury.

Je nezbytné zdůraznit, že úspěšné zvládnutí syntaktických témat na vysokoškolské úrovni předpokládá především bezpečnou znalost syntaktického učiva daného kurikulárními dokumenty pro 2. stupeň ZŠ a pro gymnázia. K překonání nedostatků pocházejících z předchozího vzdělávání doporučuji některou ze „školských“ gramatik, např. Styblík, Vl. – Čechová, M. – Hauser, Př. – Hošnová, E.: Základní mluvnice českého jazyka. SPN, a. s., Praha 2004. Havránek, B – Jedlička, A.: Stručná mluvnice česká, Fortuna, Praha 2002.

Rovněž je třeba zmínit, že syntax jakožto lingvistická disciplína integruje v sobě mnohé poznatky z morfologie, lexikologie, fonologie a ortografie.

Součástí publikace je klíč k řešení vybraných úkolů a cvičení. Ty jsou kontinuálně označeny jako **Úkol 1 ... Úkol 26**.

Text studijní opory byl zpracován na základě uvedené odborné literatury a dlouholetých zkušeností z přednášek a seminářů syntaxe na PF UJEP v Ústí nad Labem.

Pozn.: Výkladové pasáže jsou vyznačeny:

V

Úkoly a cvičení:

Ú

Úkoly pro samostudium:

S

¹ Tematické celky D a E jsou zde pouze ve formě osnovy. Vzhledem k rozsahu a hlavně teoretické náročnosti těchto tematických celků budou obsahem prezenční výuky (přednášek a seminářů).

I. Část:

A. Komunikace a její druhy, komunikace a syntax, segmentace textu, elementární textová jednotka, výpověď.

V odborné literatuře se můžeme setkat s různými klasifikacemi komunikace v závislosti na uplatňovaných kritériích. Pro rozlišování následujících druhů komunikace je hlavním kritériem povaha komunikačních partnerů: individuální, resp. skupinová v nejširším slova smyslu. Specifickým druhem individuální komunikace je monologická komunikace intrapersonální, tj. mluvčí mluví sám se sebou, i když se může obracet k sobě jako k adresátovi. Často jde o případy, kdy si mluvčí klade otázky, v nichž uvažuje nad stavem věcí, resp. hodnotí své jednání: *Kde jsem jen mohla ten deštník zapomenout? Ted' jsem přece měl ty desky v ruce! Tak to se ti tedy nepovedlo. To bude průšvih!*

Komunikací se však většinou rozumí sdělování obsahů mezi komunikanty s rozdílnou rolí v komunikačním procesu, tj. mezi mluvčím (autorem, produktem) a příjemcem (adresátem, recipientem). Tomu nejčastěji odpovídá dialogická komunikace interpersonální. Ta se může realizovat jako individuální, např. mezi komunikanty, kteří se neznají, např. v dopravních prostředcích: *Prosím vás, kde mám vystoupit, když jedu do polikliniky Prosek?*, nebo skupinová mezi členy vymezené skupiny komunikantů (rodina, sportovní tým, pracovníci z jednoho pracoviště apod.), kde se komunikační role obvykle střídají.

Jako komunikace meziskupinová se označuje komunikace mezi různě vymezenými sociálními skupinami, např. liší-li se takové skupiny svými zájmy cíli, např. mezi ochránci přírody a dopravci či podnikateli ve stavebnictví, mezi odpůrci a příznivci čehokoliv.

Institucionální/organizační komunikace probíhá jednak mezi správními, státními a politickými orgány a institucemi, jednak mezi nimi a jednotlivci.

Svébytný druh komunikace představuje komunikace mediální, se složitou sítí komunikantů, potenciální všeobecnou dostupností a celospolečenským charakterem.

Jedním z inspirativních zdrojů komunikačně orientované syntaxe byla teorie řečových aktů vypracovaná filozofy tzv. oxfordské školy zvl. Johnem Rogersem Searlem..., kteří rozlišovali v komunikaci chápané jako

řečové jednání tyto řečové akty: a) deklarativní (mluvčí vědomě vyhláší něco nového; b) direktivní (mluvčí adresáta ovlivňuje); c) expresivní (mluvčí vyjadřuje své postoje a pocity; d) komisivní (mluvčí se k něčemu zavazuje).

Filozofové jazyka obrátili pozornost k užívání jazyka v komunikaci jako účelnému jednání (řečovému jednání) mluvčího, který ve vztahu k svému adresátovi s ohledem na danou komunikační situaci sleduje svůj komunikační záměr, jehož chce u příslušného adresáta svým sdělením dosáhnout.

Jednotkou řečového jednání je mluvní akt. Ten zahrnuje tři dílčí akty:

1. akt propoziční, tj. věcný obsah sdělení (propozice), co mluvčí sděluje.
2. a) akt referenční a b) akt predikační: oba odpovídají užívání jazykových prostředků, tj. a) předměty řeči je třeba pojmenovat a b) pojmenování dát do určitých skladebních vztahů
3. akt komunikačního záměru: s jakým záměrem mluvčí své sdělení pronesl, resp. napsal.

Realizací mluvních aktů vzniká komunikát. Tento termín můžeme považovat za hyperonymum k termínům text, jazykový projev, příp. starší termín promluva². Dlužno podotknout, že ve veřejnosti je slovo text často spojováno s jazykovým projevem psaným a promluva naopak s projevem mluveným.

Text je v syntaxi obvykle vymežován jako posloupnost textových jednotek různého rozsahu, jejichž návaznost vykazuje celou řadu obsahových a specifických textově syntaktických rysů³. Nejmenší stavební jednotkou textu je elementární textová jednotka (ETJ) čili výpověď. Jde o skladební jednotku komunikační, která je a) zakotvena v konkrétní komunikační situaci, b) má svou obsahovou, gramatickou, zvukovou, resp. grafickou stránku a c) mluvčí jí realizuje svůj komunikační záměr. Výpověď může mít strukturu větnou (mluvnickým a významovým základem je věta (struktura založená na slovesném predikátu VF a jím vyžádaných nezbytných doplňcích), nebo nevětnou (mluvnickým a významovým základem je větný ekvivalent (struktura slovesný predikát neobsahující).

Věta a větný ekvivalent jsou dvě základní jednotky skladebního systému (podrobně viz II. část).

Elementární textová jednotka a její syntaktická forma⁴

1. Věta jednoduchá je jedna ETJ: *Jana s Ivanou se rozhodly jít studovat do zahraničí.*

² Např. učebnice, noviny, televizní zpravodajské relace apod. představují komplexní komunikáty, jež jsou tvořeny různými texty vytvářejícími vyšší obsahově-funkční celky.

³ Podrobněji viz studijní oporu pro 1. roč. navazujícího magisterského studia učitelství českého jazyka a literatury Zimová, L. Textová lingvistika. PF UJEP v Ústí nad Labem, 2019.

⁴ Viz II. část.

2. Souvětí podřadné je jedna ETJ: (vedlejší věta je jen jinou formou vyjádřený větný člen).
 - a) 2 věty/1 ETJ: *Knihu, kterou jsem si včera odpoledne koupila, jsem přes noc přečetla. Nedokázala si představit, že už ho neuvidí. Když se to dozvěděla, okamžitě přiběhla na pomoc.*
 - b) 3 věty/1 ETJ: *Když se to dozvěděla, okamžitě přiběhla zeptat se, jak může pomoci.*
 - c) 4 věty/1 ETJ: *Když se to dozvěděla, okamžitě přiběhla, aby se zeptala, jak může pomoci.*
 - d) Nepravá věta vedlejší je sice formálně větným členem věty nadřazené, ale obsahově nikoli a mezi nimi je sémantický vztah odpovídající většinou poměru slučovacímu, odporovacímu, důsledkovému nebo příčinnému. Jde proto o samostatnou ETJ:
2 ETJ: *Domácí hokejisté nakonec zvítězili 5:4, když ještě sedm minut před koncem zápasu prohrávali 4:3. Rozjel se od modré čáry, aby po přihrávce od Sojky gól nakonec nedal.*
3. Větný ekvivalent je jedna ETJ: *Výborně! Pozor! Vystupovat! Konečná! Góóó!!! Připravit, pozor, teď! No konečně. Fuj! Auvejs! Jééé! Hej rup!. Ano. Ne. Jo. Jóó? Fakt? Opravdu? Na! Cvak. Frnk. Buch buch. Fíííí! Ťuky ťuk.*
4. Textové modifikace (parcelace a kompletace) jsou 1 ETJ:⁵

Příklad segmentace textu na ETJ + jejich syntaktická struktura:

K uvedeným větným celkům jsou v závorce přiřazeny dvě číslice (/) první označuje počet vět, druhá počet výpovědí, např. (2/1).

Při jednání redakční rady v plném obsazení se scházejí vedoucí rubrik, vedení redakce zpravodajství a šéfredaktor. (1/1) Každý z přítomných přednese svůj názor na všechny potenciální články, tj. i na ty, které nespádají do jeho kompetence. (2/1) Na tomto fóru jsou všechny myšlenky posuzovány z hlediska jejich obecné zpravodajské hodnoty, jež přesahují úzce odborný pohled. (2 /1) Účastníci se zajímají o jednotlivé příběhy, diskutují o přednostech jednotlivých přístupů. (2 /2) Konečné rozhodnutí sice vždy přísluší šéfredaktorovi, ale rada často rozhoduje o tom, co bude hlavním tématem zpravodajství pro daný den. (3/2) Články, o kterých se hovoří, často teprve vznikají, a v žádném případě není zaručeno, že budou skutečně publikovány. (4/2)

Komunikační situace a její nejdůležitější složky:

1. Komunikanti: mluvčí a adresát/i: jejich věk, vzdělání, osobnostní založení, zájmy, preference apod.

⁵ Viz pozn. č. 2.

2. Interpersonální vztahy mezi komunikanty: přátelské, kolegiální, pracovní, podřízenosti, resp. nadřízenosti, oficiální, příbuzenské, důvěrné, nepřátelské, konkurenční apod.
3. Kontakt mezi komunikujícími: přímý, nepřímý, audiovizuálně zprostředkovaný,
4. Přítomnost, resp. nepřítomnost objektů řeči, tj. osob, věcí, vlastností, dějů a okolností, o nichž se mluví.
5. Ostatní osoby (nekomunikující) a předměty přítomné během realizace mluvního aktu.
6. Místo konání mluvního aktu: prostředí známé, resp. neznámé, komunikanty sjednocující, nebo naopak vzdalující, vyhovující, resp. nevyhovující, vliv vnějších okolností na komunikantech nezávislých (technické prostředky, akustika, rušné prostředí apod.)
7. Čas konání mluvního aktu: aktuální, relativní
8. Vědomostní kontext komunikantů: znalosti a dovednosti a schopnosti je aplikovat
9. Zkušenostní kontext komunikantů: životní, pracovní, kolektivní, historicky, sociálně podmíněný

Ú

Úkol 1

- a) Popište co nejvýstižněji komunikační situaci odpovídající následujícím textům.
- b) Zvažte, zdali komunikanti v textu A na něco nezapomněli. Co jste se o nich dověděli?
- c) Do textu B vhodně doplňte věty uvozovací, jejichž součástí budou také údaje o komunikační situaci.

Text A

Kadeřnictví Sandra.

Dobrý den. Já bych se chtěla objednat.

Ke komu?

To je jedno.

Nakdy?

Na příští pondělí.

V kolik hodin?

Někdy odpoledne.

V jednu, v půl třetí nebo ve čtyři?

Ve tři by to nešlo? Já to asi dřív nestihnu?

Tak v půl čtvrté u paní Hany.

Děkuji. Na shledanou.

Počkejte! Vaše jméno!

Náglová.
Vájglová?
Ne, n jako Novák.
Co budete chtít?
Ostříhat a vyfoukat.

Text B.

- Co profesor Ondříček?
- Vezme mě ve čtvrtek.
- Říkal jsi, že dneska.
- Říkal to i Ondříček, ale pak oznámil, že pondělní termín odkládá na čtvrtek. Vážně mamí, je to tak, na to můžeš vzít jed.
- Kolik brambor?
- Málo.
- Co je málo?
- To stačí ... a hodně omáčky.

B. Zvuková stránka výpovědi

Slabika, slovní přízvuk, takt, taktová skupina, pauza, kadence, větný přízvuk, důraz

Slovní přízvuk: na první slabice taktu.

Takt zvuková jednotka rytmická: jednoslabičný nejčastěji dvoj- a trojslabičný;

Trochej: přízvučná + nepřízvučná: x –

Daktyl: přízvučná + nepřízvučná + nepřízvučná: x – –

víceslabičný takt tvořený nezřídka slovem přízvučným a bezpřízvučným

Frázování:

- a) členění textu pomocí koncových pauz a koncové kadence na ETJ,
- b) členění výpovědi pomocí nekoncových pauz a polokadence na taktové skupiny/ větné úseky

s cílem usnadnit:

1. mluvčímu zvukovou realizaci výpovědi/ textu a vyjádřit svůj komunikační záměr,
2. adresátovi příjem mluveného projevu (výpovědi /textu), orientaci v jeho obsahu, a v důsledku toho porozumění slyšeného.

Pozn.: Čárka nahoře ´ označuje slovní přízvuk, lomítko hranici taktu.

'Protože byl / 'pořád / 'jedním / 'z nejlepších / 'žáků/ 'protože / 'prožitá / 'neštěstí / ho 'učinila / 'vážným /a 'nespokojenost / 's osudem / mu 'vnukala / 'dychtivost / 'po vědě/ 'poslala ho/ 'Jednota / 's několika / 'jinými / 'mladíky / 'na vysokou/ 'školu / 'v Herbornu.

Srov. postavení vyznačených bezpřízvučných příklonek *ho* a *mu* a dnes už knižní postpozici *prožitá neštěstí učinila ho vážným; nespokojenost s osudem vnukala mu dychtivost po vědě...* a náležité postavení příklonky v taktu *poslala ho*.

Dvojitě lomítko označuje hranice taktové skupiny (větného úseku).

Protože byl pořád // jedním z nejlepších žáků // protože prožitá neštěstí // ho učinila / vážným // a nespokojenost s osudem // mu vnukala dychtivost po vědě // poslala ho Jednota // s několika jinými mladíky // na vysokou školu v Herbornu //

Koncová kadence: tónový průběh (výška hlasu) koncového taktu výpovědi.

- a) Konkluzivní kadence klesavá: *Zítřka přijede babička. Jak se jmenuješ?*
- b) Konkluzivní kadence stoupavě klesavá: *Ted' at' sem radši nechodí!*
- c) Antikadence stoupavá: *Máš snad něco proti?*
- d) Antikadence klesavá: u trojslabičného a víceslabičného taktu: *Půjdeš s námi do divadla?*

Nekoncová kadence:

Polokadence: v nekoncovém úseku / taktové skupině: *Jakmile se dozvíš něco bližšího, zavolej mi v kteroukoli denní nebo noční hodinu.*

Větný přízvuk vyznačený dvěma čárkami nahoře souvisí s aktuálním členěním výpovědi: stojí na sdělně nejzávažnějším slově, zpravidla na některém taktu poslední taktové skupiny.

Irena se vloni odstěhovala '' do Francie. - Ale ne, do Francie se odstěhovala přece '' Jiřina.

Důraz: zesílený slovní přízvuk, např. stojí-li réma na počátku výpovědi, tzv. subjektivní pořádek slov. Z uvedených příkladů modulace síly hlasu jde o podobu nejsilnější.

Srov. neutrální výpověď s objektivním pořádkem slov, v níž je slovo sdělně nejzávažnější nositelem větného přízvuku, což je zesílený slovní přízvuk příslušného taktu.

téma réma téma réma

Novákovi / mají od Vánoc nového psa. Ten pes/ je prý stál 50 tisíc.

V emocionálně zabarvené výpovědi (navíc ještě realizované obecnou češtinou) se subjektivním pořádkem slov, tj. stojí réma výpovědi stojí na jejím počátku. a tato změna je adresátovi signalizována právě důrazem.

téma réma réma téma

Novákovic / maj'' od Vánoc novýho psa. Padesát tisíc je prej stál /ten pes!

Spisovně: *Novákovi / mají od Vánoc nového psa. Padesát tisíc je prý stál /ten pes!*

Důraz může stát i na slovech nepřízvučných: *Jeho vůli nezlomily ani prosby, ani sliby, ba dokonce ani výhrůžky.*

Úkol 3

V uvedených výpovědích označte hranice taktových skupin (větných úseků) a taktů.

1. Spisovná norma potřebuje pro běžnou komunikaci především prostředky neutrální, a proto se pohyby stylistických charakteristik dějí tak, aby pro všechny významy byla na stylistické ose stále obsazena pozice neutrální. 2. V době, kdy předkové dnešních národů bydleli v chýších a rozbíjeli si hlavy sekeromlaty, byl už Egypt zemí s nádhernými paláci a chrámy, s pevnou státní organizací a plánovitým zemědělstvím, s vědecky podloženou astronomií a medicínou. 3. V každé větě je obsažen jistý výraz, který má při usouvztažňování pojmenovacích jednotek větotvorným aktem rozhodující úlohu. 4. První přírodopytci dospěli k závěru, že jmelí musí být obdařeno nadpřirozenými silami, protože nejenom zůstává zelené po celou zimu, ale nemá prakticky žádný kontakt s půdou. 5. Když se třetího dne Vesuv uklidnil, vítr rozehnal tmavé mraky a nad krajem vysvitlo slunce, ležela jako rubáš na městě a jeho okolí pětimetrová až osmimetrová vrstva bílého popela.

Úkol 4

Objasněte tyto pojmy a jejich vzájemné vztahy:

frázování, takt, taktová skupina, pauza, větný úsek, úsekový předěl nekoncevový, úsekový předěl koncevový, slovní přízvuk, větný přízvuk, intonační centrum, důraz, intonace, melodie, konkluzivní kadence klesavá, konkluzivní kadence stoupavě klesavá, antikadence, polokadence.

C. Komunikační funkce výpovědi, výpovědní formy, relevantní výrazové prostředky

Komunikační funkce (KF) je komunikační záměr (cíl, účel), pro který byla výpověď v dané komunikační situaci mluvcím pronesena či napsána, čeho chce mluvčí dosáhnout. Mluvčí očekává, že adresát bude nějak reagovat. Tato reakce může být realizována a) řečovým jednáním, např. adresát odpoví na položenou otázku, př. *Kam pojedete letos na dovolenou? – Ještě jsme se nerozhodli, nejspíš na Lipno*, b) jiným jednáním (činem), např. při vyslovení prosby, doporučení, nebo přání, *Prosím tě, podej mi támhletu knihu. Tyhle šaty se k této příležitosti nehodí*, c) kombinací předchozích dvou: adresát svůj úkon doprovází sdělením: např. na otázku *Kolik je hodin?* bývá obvyklé, že se adresát nejprve podívá na hodinky a teprve poté odpoví. I „nulová“ reakce je jednáním, např. adresát neodpoví na prosbu v e-mailu, žák při zkoušení mlčí.

Příkladem rozmanitých komunikačních záměrů mluvcího jsou např. oznámení, prosba, slib, námitka, ohrazení, souhlas, dovolení, nesouhlas, vybídnutí, návrh, odmítnutí, výtky, varování, výhrůžka, otázka, výzva, doporučení, rozkaz, zákaz, povel, přání aj.

Ve výpovědích, jimiž mluvčí vyjadřuje své rozmanité komunikační záměry, lze identifikovat výpovědní formy (VFo). Ty představují zpravidla určitou, dané KF odpovídající konfiguraci jazykových prostředků z různých jazykových rovin: jde o prostředky

- a. Lexikální: částice, modální slovesa + modální predikativa, tázací zájmena + zájmenná příslovce tázací,
- b. Gramatické: slovesný způsob, vid, zápor větný,
- c. Fonické: tónová a silová modulace hlasu: intonace, koncová kadence, větný přízvuk, důraz,
- d. Transpozice: slovesného způsobu, slovesného rodu, kadence, záporu, modality,
- e. Frazologismy: např. slib: *Máš mé slovo*, varování: *Na každého jednou dojde*. souhlas: *Každý svého štěstí strůjcem* atd.

Specifickou výpovědní formou je explicitní performativní formule (EPF). Mívá obvykle podobu souvětí podřadného, věta hlavní obsahuje performativně užitá slovesa, to znamená, že je ho užito k přímému, a tedy jednoznačnému pojmenování komunikačního záměru, ten je totiž touto formulí zároveň realizován. Explicitní pojmenování a zároveň vyjádření KF se může realizovat i větou jednoduchou: *S tím nemohu souhlasit. Proti tomuto návrhu už nic nenamítám. Mám jen jednu připomínku.*

Základní VFo jsou:

1. Věta oznamovací
2. a) Tázací věta zjišťovací
b) Tázací věta doplňovací
3. Věta rozkazovací
4. Věta přací

Věta oznamovací

a) VFo: indikativ /kondicionál + kadence klesavá/ stoupavě klesavá:

Oznámení, konstatování: *Do 30. října by měla výuka probíhat distanční formou. Po výcviku si v podobně náročné situaci určitě poradíte.*

Klasifikace, zařazení do nadřazené třídy: *Papyrus je vysoká šáchorovitá rostlina vyskytující se v bažinách kolem horního Nilu.*

Doporučení s užitím indikativu: *V zimních měsících není cesta udržována. Chůze jen na vlastní nebezpečí.* Nebo kondicionálu: *V zimě bych tamtudy nešla.*

Srov. Výzvu (doporučení, radu) s užitím imperativu: *V zimě tamtudy raději nechoďte.*

Varování: *Tuhle vázu tam určitě někdo ukradne. Až k chatě se s tímhle autem zaručeně nedostanete. Spadneš!*

Výtka: *To⁶ neumíš pořádně pozdravit!*

Instrukce: *Oloupaná jablka jemně nastrouháme, promícháme se strouhaným křenem a trochu osolíme.*

b) VFo: částice + indikativ + kadence klesavá

Varování: *Ať nevyvedeš zase nákou hloupost!*

c) VFo: částice + kondicionál + kadence stoupavě klesavá:

Ohrazení: *Co⁷ bych mu to neřekl.*

Nesouhlas: *Přece by tam nejeli jen na víkend*

Námítka: *To⁸ bys mu to musel říct hned, a ne až teď.*

d) EPF: slovesa s významem sdělování, např. oznámit, sdělit, konstatovat, říkat aj. Oznamujeme vám, že svou zakázku si můžete vyzvednout v pondělí od 13-15 hodin. Dnes ti to už říkám podruhé.

Výtka: *Říkám ti to už posté, ale ty nic.*

Věta tázací

Je-li záměrem mluvčího získat potřebné informace, formuluje otázky pravé, Pokud mluvčí užije tázací věty za jiným účelem, tvoří otázky nepravé.

A. Věta tázací zjišťovací:

VFo: indikativ /kondicionál + antikadence

EPF

⁶ To je částice.

⁷ Co je částice a nese důraz.

⁸ To je částice.

a) **pravé:** *Bydlíte na koleji? Jestlipak to víš? Dnes se tě ptám naposled, jestli ses už rozhodla.*

- **presumptivní** (jde o potvrzení předpokladu formulovaného mluvčím jako otázka): *Že jsi zase zaspal?*⁹

b) **nepravé:**

- **řečnické:** *Udělal pro ni, co jí na očích viděl. A výsledek? Všichni známe.*
- **podivové:** *To už nemáš ani korunu? Že by nás neviděli?*¹⁰
- **zkušební:** *Sestrožil František Křížík první tramvaj?*
- **rozvažovací:** *Jestlipak si ještě na mě pamatuje?*
- **vybídnutí:** *Neposadíte se? Nepůjdeme do kina?*

Zvláštní typ představuje tázací věta zjišťovací s vylučovacím poměrem. *Pojedeme, nebo zůstaneme doma? Zvítězil Nadal, nebo Federer?*

B. Věta tázací doplňovací:

VFo: tázací zájmeno/ zájmenné příslovce + konkluzivní kance klesavá/ stoupavě klesavá

EPF:

a) **pravé:** *S kým budeš spolupracovat? O čem jste mluvili? Jaké auto se ti líbí? Kde jsi byl? Kudy se tam jede? Jak jsi dopadl u zkoušky? V kolik ses vrátila? Proč jsi tu knihu nevrátil včas? Prozradíš mi, kam jste ten poklad ukryli?*

b) **nepravé:**

- **řečnické:** s funkcí ohrazení: *Jak jsem mu to mohla dát vědět, když jsem neměla mobil?*
- **podivové:** s funkcí nesouhlasu: *Cos to probůh na sebe zase navlíkla?*
- **opakovací:** tázající: *Co je u vás v práci nového?* – odpovídající: *Co je u nás v práci nového? Hm ... nic, vlastně ... jó, šéfovi ukradli auto. Už druhý! No nemá smůlu?* otázka zjišťovací presumptivní
- **autorské:** textově členicí funkce, naznačuje další dílčí téma jazykového projevu: *A jak lze tento problém řešit? Celkem jednoduše, a to dokonce hned několika různými způsoby.*
- **zkušební:** cílem je ověřit znalosti, nikoli získat neznámé poznatky: *Co je to performativně užitá sloveso? Proč*

⁹ Že je částice a je vyslovena důrazně.

¹⁰ To, že jsou částice, jsou vysloveny důrazně

nám zůstala vyjmenovaná slova? Odkdy platí církev daně?

- **antiotázka:** odpověď otázkou: *Kde bych byl?* na otázku *Kdes/ Kde jsi byl?*
- **rozvažovací:** *Kam jsem to jen mohla dát?*
- **ověřovací:** tázací větou mluvčí reaguje na překvapivé sdělení *Co že jsi mu řekla? Kam že ho odvezli? Víš určitě, že tam Iva nebyla?*

Otázka nepřímá má formu souvětí podřadného s vedlejší větou (obvykle předmětnou), a to vztažnou (odpovídá tázací větě doplňovací), nebo spojkovou (korelace k tázací větě zjišťovací). A je-li v ní performativně užitá sloveso, jde o tzv. EPF. Formu nepřímé otázky mají mnohdy výpovědi s jinou KF. Např.:

Prosbá: *Nevíte, kudy se jde k nádraží?*

Otázka přímá: *Kudy se jde k nádraží?*

. Otázka přímá: *Pojedeš s námi na festival?*

Výzva: *Dej mi nejpozději do středy vědět, jestli s námi na festival pojedeš*

Věta rozkazovací

a) VFo: imperativ + stoupavě klesavá kadence

Výzva: *Napiš to. Posad'te se, ať nám nevynešete spaní.*

Vybídnutí: *Vstupte, prosím. Využijte mimořádných slev!*

Zákaz: *Nedotýkejte se ani drátů na zem spadlých!*

Slovesný vid jako gramatická kategorie ve VFo

Patrná tendence, nikoli pravidlo.

Příkaz:

VFo: imperativ dokonavého slovesa + kadence klesavá

Zavři to okno. Posad' se. Řid'te se pokyny průvodce.

Zákaz:

imperativ nedokonavého slovesa + kadence klesavá:

To okno nezavírej! Sem si nesedej. Exponátů se nedotýkejte.

b) Analytický (opisný) imperativ:

Výzva, vybídnutí: *Pojďme si říct, co vás v příštím měsíci čeká. = Povězte nám, co vás v příštím měsíci čeká.*

Varování: *Opovaž se nepřijít!*

Důrazný rozkaz: *Koukej zmizet!* = *Zmiz!* (stylově příznaková forma)

c) VFo: částice + indikativ. 3. os. sg. nebo pl. + klesavá kadence

Zprostředkovaná výzva: přítomný adresát je jen prostředníkem mezi mluvčím a faktickým adresátem: *Ať Honza přijde mezi jednou a druhou do kanceláře hlavního energetika. Srov. s imperativem Vyřid'*

Honzovi, že má přijít mezi jednou a druhou do kanceláře hlavního energetika.

d) VFo: větný ekvivalent:

Povel: návěští a příkaz:

vojenský: *Pochodem vchod. Zastavit stát. Vlevo v bok! K počtě zbraň!*

tělovýchovný: *Upažit! Vzpažit! Připažit! Leh, sed.*

Věta práci

A. Přání splnitelné:

a) VFo: částice + indikativ /kondicionál přítomný + stoupavě klesavá kadence

At' už to skončí! Už aby byl zase víkend!

b) Infinitivní konstrukce: *Mít tak milion!*

B. Přání nesplnitelné:

a) VFo: částice + kondicionál přítomný/ minulý + stoupavě klesavá kadence

Kéž by byla naše Alena kluk! Kdyby tak Jan ještě žil! Kdybych se byla (bývala) víc učila, nemusela bych teď dělat tuhle práci.

b) Frazeologismy: *Čert tě vem! Aby tě tak husa kopl! Zlom vaz! Tfu, tfuj, tfuj!*

Úkol 5

- a) Pokuste se stručně charakterizovat komunikační situaci, v níž mohla být taková výpověď pronesena.**
- b) Zvažte, zdali je možné, aby se některé z uvedených výpovědí při jejich odlišné zvukové realizaci lišily svou komunikační funkcí.**
- c) Zapište schematicky komunikační výpovědní formy těchto výpovědí.**

1. Jenže my jsme ho tam neposlali. 2. Co bych mu to neřekl. 3. Zaručuji vám, že se příště už nic takového nestane. 4. Kávu, prosím! 5. Jak jste mu to jen mohla říct! 6. Co kdybych tam nejel? 7. Posad'te se. 8. At' si tu žádost podá co nejdříve. 9. S tím nemohu souhlasit. 10. Klidně se posad'te. 11. Nevíte, zdali bude paní Souhradová zítra přítomna? 12. Copak se mu stalo? 13. Že by nás neviděl? 14. At' to nerozbiješ! 15. Copak neumíš slušně pozdravit? 16. A kdy jsme mu nepomohli? 17. Paní si bude přát? 18. Lužná nádraží – vystupovat! 19. Jen at' přijde!

Úkol 6

Poznáte, které komunikační funkce jsou vyjadřovány následujícími komunikačními výpovědními formami? Pomozte si vytvořením odpovídajících výpovědí a jejich zasazením do konkrétní komunikační situace.

1. indikativ + konkluzivní kadence klesavá 2. partikule *co + a* + kondicionál přítomný + stoupavě klesavá konkluzivní kadence 3. *ne + a* + kondicionál přítomný + stoupavě klesavá konkluzivní kadence 4. kondicionál přítomný + konkluzivní kadence klesavá 5. partikule *co* + partikule *takhle* + infinitiv + stoupavě klesavá konkluzivní kadence 6. indikativ + antikadence 7. tázací slovo + indikativ + stoupavě klesavá kadence 8. partikule *ať* indikativ v 3. os. + stoupavě klesavá konkluzivní kadence 9. partikule *že* + kondicionál + antikadence 10. imperativ nedokonavého slovesa + konkluzivní kadence klesavá 11. záporný kondicionál přítomný modálního slovesa + infinitiv přítomný + antikadence

Úkol 7

Posuďte, co mají následující výpovědi společného a čím se liší.

1. Odmítám se v tom jakkoli angažovat. 2. Slibuji, že už to víckrát neudělám. 3. Vyzýváme vás, abyste se dostavil dne 14. 6. 2001 v 9, 00 hod. k jednání Okresního soudu v Berouně. 4. Uděluji vám napomenutí za porušení disciplinárního řádu fakulty. 5. Oznamujeme vám, že svou zakázku si můžete vyzvednout v pondělí od 13-15 hodin. 6. Táži se vás, slečno nevěsto, berete si zde přítomného Antonína Barnabáše za svého manžela dobrovolně? 7. Prosím vás, mohla byste mi říct, kolik je hodin? 8. Doporučuji vám, abyste se v této záležitosti obrátili na kolegu Maříka. 9. Prosím tě, jak já jim tam pomůžu! 10. Neříkej, že o tom nic nevíš. 11. Nesouhlasím s jeho návrhem.

Úkol 8

a) Vysvětlete rozdíl mezi performativním a neperformativním užitím slovesa.

b) Určete komunikační funkce výpovědí.

1. Ptám se tě naposled, jestli s tím něco konečně uděláš. 2. Budeš se muset zeptat Karla. 3. Na nic se mě neptej! 4. Co se ho takhle zeptat? 5. Nezeptáš se ho raději sama? 6. Co bych se ho ptala! 7. Mohl bych se vás na něco zeptat? 8. Co kdybych se ho přece jen na něco zeptala? 9. Mě ať se neptá! 10. Na nic se mě neptal. 11. Jen se ho zkus zeptat! 12. Už několikrát jsem se ho na to ptala. 13. Zeptat se ho včas, mohl jsem si tohle

odpustit. 14. A kdy jsme se ho nezeptali? 15. Jenže ty ses ho na to nezeptal! 16. Mám se ho prý na to zeptat. 17. Že jsme se ho na to nakonec zapomněli zeptat?

V

D. Subjektivně modální a emocionální postoje mluvčího k obsahu výpovědi a prostředky jejich vyjadřování

Termín postoj je definován a užíván v různých humanitních vědách a oborech. Kromě lingvistiky též v psychologii, pedagogice, psychopedagogice, sociologii, teorii reklamy marketingu atd. V syntaxi se jím rozumí subjektivní vztah mluvčího k obsahu sdělení, který souvisí též s jeho intelektuálními a psychickými dispozicemi, osobnostním založením, ale i aktuálním stavem v průběhu mluvního aktu. V některých výpovědích je postoj průvodním jevem vyjadřovaného komunikačního záměru: např. zákaz, rozkaz, výtka, výhrůžka, nesouhlas, ohrazení, prosba, přání, presumpční otázka atd. Např.:

Oznámení a jistota: *Dnes není neděle.*

Oznámení a pochybnost: *To mohlo být tak v roce 1991 nebo 1992.*

Obava: *A co když bude mít vlak zpoždění?*

Výtky a nelibost: *Že jsi radši nemlčel!*

Otázka podivová, pochybnost: *Že by si nás nevšimli?*

Výčitka, zklamání: *Jak jsi mu to mohl říct?*

Adresát vnímá KF výpovědi včetně postoje mluvčího k jejímu obsahu. Předpokládá, že postoj mluvčího je upřímný a že je v souladu s jeho jednáním v obdobných komunikačních situacích. Tak přistupuje i k mluvčímu, kterého nezná. Apriorní nedůvěřivost vyplývá z individuálních nebo zprostředkovaných zkušeností.

Existence různých tříd postojů v lingvistice odráží uplatňování odlišných klasifikačních kritérií. Tak např. vyjadřování přesvědčení mluvčího o platnosti či neplatnosti obsahu svého sdělení bývá přiřazeno jako jistotně modální postoj k postojům preferenčnímu, evaluativnímu a emocionálnímu, jindy naopak je vyjadřování míry jistoty mluvčího považováno za samostatný typ modality, tzv. modality jistotní, podobně jako modalita voluntativní.

Dále např. klasifikace podle způsobu jejich vyjadřování:

1. postoje explicitní, tj. vyjadřované jazykovými prostředky různého druhu z různých jazykových rovin
2. postoje implicitní: jazykově nevyjádřené, přesto adresátem identifikovatelné

Postoje explicitní jsou vyjadřovány těmito výrazovými prostředky:

Lexikální prostředky:

1. postojové predikátory:

- a) plnovýznamová slovesa nebo slovesně-jmenné výrazy ve funkci predikátu
- b) modální slovesa nebo modální predikativa ve složeném predikátu,
- c) deminutiva, hypokoristika,

2. částice: modální, intenzifikační, emocionální aj.

3. citoslovce: emocionální

4. frazeologismy

Gramatické prostředky:

1, transpozice morfologických kategorií slovesných: zvl. způsobu a času

2. transpozice negace

Zvukové prostředky:

1. obměny základních kadencí: klesavé a stoupavé

2. změny v umístění větného přízvuku

Syntaktické prostředky:

1. Změny slovosledu

2. Souvětňné konstrukce

Explicitně vyjádřené postoje:

Těší mě, že vás osobně poznávám. Tento film nepovažuji za vhodný pro děti. Takové jednání je podle mého naprosto kontraproduktivní. Mrzí nás, že vám nemůžeme dát lepší zprávu. Upřímnou soustrast. Ráda bych vás o něco požádala. Udělali byste mi velkou radost, kdybyste mé pozvání přijali. Jeden za osmnáct, druhý bez dvou za dvacet.

Implicitně realizované postoje vyplývají především z povahy KF dané výpovědi, Je zřejmé, že vyjadřuje-li mluvčí přání, doporučení nebo varování, že sdělovaný obsah nebo jeho opak preferuje. Podobně KF výhrůžky, výstrahy či některé druhy otázek (např. otázka podivová nebo antiotázka) vyjadřují autorovy emoce. V některých případech lze autorův subjektivní vztah k obsahu jeho výpovědi vyvodit z předchozího kontextu, individuálních zkušeností, aktuální komunikační situace, společenských zvyklostí,

tradic, předsudků nebo i z akcentovaného úsilí o korektní způsob vyjadřování.

Postoj preferenční

Mluvčí dává svou výpověď adresátovi najevo, že sdělovanému obsahu dává, nebo nedává přednost.

Výrazové prostředky

Postojové predikátory (viz výše): *(ne)chci*, *(ne)mám zájem o to*, *(ne)přeji si*, *rád (nerad) bych*, *(ne)hodlám* + infinitiv / kondicionál nebo vedlejší věta, *(ne)zajímá (ne) stojím o to*, *záleží mi na tom*, *upřednostňuji*, *dávám přednost*, *preferuji*, *považuji za přednostní prioritní*, *mou prioritou je*

Vyjadřuje-li výpověď nejen preferenční postoj mluvčího, ale i fakt, že realizátorem sdělované činnosti je právě mluvčí, bývá v takové výpovědi infinitiv nebo dějové substantivum *Chci studovat mezinárodní právo. Mám zájem o studium chemie.*

Není-li mluvčí totožný s vykonavatelem děje, bývá obsah, k němuž mluvčí zaujímá preferenční postoj, vyjádřen vedlejší větou: *Chci* (1. os. = mluvčí), *abys* (2. os. = adresát) *studoval mezinárodní právo. Byl bych rád* (mluvčí), *kdyby Petr studoval chemii* (3. os.= mluví se o Petrovi).

Postoj hodnotící (evaluativní)

Jako hodnotící kritéria se uplatňují osobní a kolektivní zkušenosti, názory, představy a jejich korektivy, obecné etické principy, společenské zvyklosti, ale také autocenzura a emoce. Obecné společenské normy a zvyklosti jsou relativně stabilní, historicky, kulturně či geograficky podmíněné a zároveň také proměnlivé.

Mluvčí zaujímá hodnotící stanovisko

- a) k obsahu sdělovaného obsahu jako celku: *Je dobře, že tam jel.*
- b) k části obsahu: *Bylo rozumné mu říct jen dílčí výsledky.*
- c) ke způsobu sdělení: *Nebylo zrovna prozíravé, že prozradil své záměry jako první.*
- d) k výsledku nějaké činnosti /nečinnosti: *Takhle to dopadnout nemělo. Měli jsme mu to říct hned. A tak to dopadlo, jak to dopadlo.*
- e) k obecným skutečnostem: *Je moudré uzavřít včas penzijní připojištění.*

Výrazové prostředky pro hodnocení racionální

Postojové predikátory slovesné: *(ne)sluší se, (ne)patří se, (ne)hodí se*; slovesně jmenné: *je/ není (ne)správné, je /není moudré hloupé, chytré, je /není (ne)prozíravé, (ne)vhodné, (ne)přijatelné, (ne)průchodné, provokující, neodpuštělné, (ne) tradiční (ne)obvyklé (I)legální, protizákonné, nezákonné, bývá zvykem aj., nezřídka ve spojení s příslovečným určením zřetele pedagogicky bez výhrad, společensky, politicky, ekonomicky (ne)přijatelné, podle tradice, v souladu s tamějšími poměry, podle mého, podle mého názoru, mínění, soudu nebo míry ještě akceptovatelné, méně vhodné, podstatně užitečnější, hodnotící adjektivum může být ve tvaru komparativu či superlativu: Podle mého je nejmoudřejší. Mluvčí může užít též hodnotícího adverbia ve větě platnosti. *Dobře že nepřijel. Škoda že nepřijeli.* Obdobně *Super že... Prima že... Fajn že...* Alternativou je větné vyjádření, s VV podmínkou: *Je dobře super, prima, že nepřijeli.**

Výrazové prostředky pro hodnocení emocionální

Jde především o emoce a pocity, jež mluvčí vyjadřuje v konkrétní komunikační situaci ve vztahu ke sdělovaným skutečnostem. Užívá k tomu zejména postojové predikátory, které jeho aktuální pocity a emocionální stavy pojmenovávají. Jako příklady těchto pocitů lze uvést např. radost, smutek, soucit, lásku, závist, nenávist, rozčilení, naštvání, uspokojení, libost, lítost, pýchu, zklamání, hrůzu, strach, obavu, nadšení, vědomí provinění aj. *Těší mě, že vás poznávám. Přijměte prosím mou upřímnou soustrast k úmrtí vaší maminky. Upřímnou soustrast. Mrzí mě / je mi líto/ lituji, že vám nemohu sdělit radostnější informace. Líbí se mi, že si nenechá nic líbit. Škoda že nepřišel dřív. Ráda bych ji byla poznala. Zlobí mě, že nedokáže nic dotáhnout až do konce/ když dělá nechápavého. Potěšilo mě, že/ když zavolal. Promiňte, že jsem se neozvala dřív; nemám žádnou radost, že,..; mám rád, když... ;(ne)cítím uspokojení nad....; dmu se pýchou, štve/ rozčiluje mě, omlouvám se, že.; mám strach /bojím se/ obávám se, odpouštím ti, že atd.; být zklamaný, nadšený, naštvaný šokovaný, unesený, (ne)mile překvapený apod.*

Emocionální hodnocení může být patrné i z užitých částic či fonických prostředků, zvl. umístění důrazu a intonační průběh výpovědi.: *Ještě že dneska nepřišli. Aby tak přijeli už dnes. Bohudík posunuli termín odevzdání o měsíc. Nemohu bohužel přijít. Tak přece jen na něj došlo. Že jste nedali vědět předem! Jak (důraz) jste jen na to mohli zapomenout! Ještě abych dělala za ní, to tak! Já (důraz) že za to můžu?*

Hodnotící postoje lze vyjádřit rovněž pomocí frazeologismů: rozčílila jsem se do běla, šlak mě moh' trefit, zatmělo se mi před očima aj.

Postoj pouze emocionální

Jde většinou o verbálně-neverbální spontánní reakci mluvčího pod vlivem silných pozitivních nebo negativních emocí, které nepochybně souvisí s aktuální komunikační situací, kontextem, obsahem sdělení, vztahem

k adresátovi apod. Po jazykové stránce se může takový projev vyznačovat těmito výrazovými prostředky:

- a) opakování výrazů
- b) slova s emocionálním příznakem
- c) přerývaná řeč, pauzy, zajíkání
- d) nejasná výpovědní perspektiva
- e) nedokončené výpovědi
- f) intonační osamostatňování
- g) variabilní dynamika a tempo řeči

Z neverbálních prostředků je třeba zmínit odpovídající výraz tváře, gestikulaci, postoj a pohyb těla.

Úkol 9

Určete druh postoje mluvčího. Všimněte si, kterými prostředky jsou jednotlivé druhy postojů vyjádřeny.

1. Těší mě, že už se cítíte líp. 2. Rozčiluje mě, že se na některé spolupracovníky nemohu spolehnout. 3. Nepovažuji za vhodné vyvíjet v tomto smyslu jakoukoli další činnost. 4. Aby se tak tetička vrátila už dnes! 5. Obávám se, že v tomto okamžiku už se nedá nic dělat. 6. Jak jsme jen na ni mohli zapomenout! 7. Tak přece jen tu zkoušku složil! 8. Ten je ale mazaný! 9. Aspoň že jí zůstal ten dům. 10. Já ... já... to byl, ale ... nechtěl jsem... 11. Měl by ses ke zkoušce více učit. 12. Nebylo správné, že výsledky své práce nemohl obhájit.

Úkol 10

Které jazykové prostředky slouží v češtině k vyjadřování jednotlivých druhů postojů?

E. Jistotní a voluntativní modalita a její vyjadřování.

Jistotní modalita

Tímto druhem modality se rozumí způsob, jakým se mluvčí staví k obsahu své výpovědi, pokud jde o různou míru svého přesvědčení o platnosti či neplatnosti jejího obsahu, a to od naprosté jistoty přes různé stupně nejistoty / pochybnosti až k naprosté nejistotě. *Dnes už pršet nebude. Jsem si naprosto jistá, že ten návrh podpoří. Snad nebude pozdě. Že by tu byli před námi? Neuvědomuji si, že by někdy něco takového řekl. Nejsem si vůbec jistá, že ten návrh podpoří.*

Čeština k tomu disponuje poměrně bohatým repertoárem výrazových prostředků rozmanitého druhu:

Výrazové prostředky

Slovesa: v jejich lexikálním významu je tento postoj mluvčího obsažen: *(ne)vím, (ne)pochybují, je (není) vyloučeno / zaručeno, (ne)věřím, soudím, (ne)myslím, (ne)tuším, (ne)předpokládám* atd.

Slovesně-jmenné výrazy: *(ne)jsem si jistý, (ne)mám dojem, (ne)mám pocit, je /není pravděpodobné, možné, sporné, nepochybně* atd.

Částice: *zaručeně, určitě, jistě, asi, snad, nejspíš, nepochybně, rozhodně, bezpochyby, nesporně, patrně, dozajista, stoprocentně* atd.

Frazeologismy: *dám za to krk, ať se na místě propadnu, na smrt mé matky, je nabíledni, na stopro, natuty, to je tutovka* apod.

Modální slovesa: v sekundární funkci:

muset: Iveta musela být tenkrát duchem úplně mimo, jinak by přece tolik chyb nemohla udělat. (=určitě)

moci: Taký může být nemocný, jinak by určitě přišel. (=nelze vyloučit, není vyloučeno, že je nemocný)

Věty s částicí *že, aby, jako* apod.: *Že¹¹ jsi mu to neřekl! = Vím, žeš /že jsi mu to neřekl. = Jak tě znám, tak jsi mu to neřekl. (=jistota) Že by na nás zapomněl? Aby se takhle zachoval právě on? Jako by někdo klepal. Co když nezavolá, co pak? (=pochybnost)*

Tvary budoucího času: *V tuhle dobu bude u sebe v kabinetu. (=bývá, obvykle je), (=pravděpodobnost) A jestli to tam nebude?*

Různou míru přesvědčení o platnosti nebo neplatnosti obsahu sdělení vyjadřují i výrazy, jimiž mluvčí dává adresátovi najevo, že jde o převzaté, tj. cizí mínění, a proto se za platnost jeho obsahu nemůže zaručit: *prý, údajně, jak se říká, proslýchá se, z důvěrných zdrojů, měl/a + infinitiv zpronevěřit, vytunelovat, ukrást převzít úplatek, podle XY je /není... ; doneslo se mi, že ...*

Míru jistoty lze odstupňovat, a to např. do následujících čtyř skupin: Každé z nich odpovídá určitý soubor jazykových prostředků.

Naprostá jistota: *vím, nepochybují, je nad slunce jasnější, bylo dokázáno, to je tutovka, dám ruku do ohně, to je na beton, zaručeně, nepochybně, určitě, nade vši pochybnost* apod.

¹¹ Na *že* je důraz.

Vysoká míra jistoty: *jsem přesvědčena, jsem si téměř jistý, nejsem zcela přesvědčen, nejsplš, s vysokou mírou pravděpodobnosti, pravděpodobně, muset atd*

Střední míra jistoty: *myslím si, zdá se mi, předpokládám, tak půl na půl, podle všeho, zřejmě, patrně, dalo by se pochybovat apod.*

Malá míra jistoty: *je možné, považuji za docela možné, pochybuji, nevím, stěží, sotva, asi, moci, je málo pravděpodobné apod. Můžeš se mýlit. Je možné, že se spletla.*

Jistotní částice fungují jako tzv. **modální operátory, zasahují část výpovědi kontextově nezapojenou**. Tvoří hranici mezi tématem (T) a rématem (R).

$R_1 \quad T_1 \quad T_2 = T_1 = 0 \quad R_2$

Kde / je Pavel? a) Odjel// patrně do Prahy.

b) $T_2 = T_1 = 0 \quad R_2$

Patrně //odjel do Prahy.

Voluntativní modalita

Tento druh modality odráží fakt, že mluvčí považuje obsah své výpovědi za nutný, možný nebo záměrný.

Jazykové prostředky, jichž mluvčí užívá k vyjadřování modálních významů nutnosti, možnosti a záměru, jsou tyto:

- a) **Modální slovesa:** *moci, muset, smět, chtít (hodlat) a mít; Můžeme se zastavit U Fleků na oběd.*
- b) **Modální slovesa v širším slova smyslu: v jejich lexikálním významu je jeden z uvedených modálních významů obsažen:** *dát, jít, troufnout si, dokázat, umět, snažit se, usilovat, nutit, vydržet, hodit, slušet, patřit apod. Určitě to půjde vyrobit. Dá se to zařídit? Dokáže tři dny za sebou nespát.*
- c) **Modální predikativa:** *je nutno(é), možno(é), třeba, zapotřebí, nezbytné, záhodno, lze; Lze to někde koupit? Je nutno/é, abyste škodu na majetku nejprve zadokumentoval. = Nejdříve musíte škody zadokumentovat.*
- d) **Souslovné výrazy:** *mít v úmyslu, mít dar, chuť, povinnost, možnost, záměr, být nucen, povinen, schopen, nakloněn, s to, v stavu, mocen, žádoucí, být + infinitiv: Mám chuť se na všechno vykašlat. Nebyl schopen pohnout pravou rukou.*

Nutnost

V rámci modálního významu nutnost bývají rozlišovány další tři druhy této modality:

- 1. nezbytnost:** *Rozvádějící rodiče se musí dohodnout na výchově dětí. Pavel nesměl po operaci cvičit. Neměl jinou možnost než puk zalehnout. Bylo nutné/o přijmout další pracovníky do výroby.*
- 2. povinnost (náležitost, očekávanost):** *Měla jsem je vyzvednout na letišti a přivést do sídla firmy. Cílem práce bylo zjistit stylizační nedostatky v nepřipravených projevech politiků. Cestující je povinen prokázat se platnou jízdenkou.*
- 3. záhodnost (žádoucnost):** *Nehodí se, aby student říkal učiteli nashle. Je /Není žádoucí, aby se vrátil do své předchozí pozice ve firmě. Taková práce si zaslouží větší pozornost médií.*

Možnost

I v této modální kategorii se rozlišují tři základní druhy modálních významů:

- 1. prostá možnost:** *Studenti mohou studovat v zahraničí. Nakonec jsem k zubaři jít nemusela. Takový přístroj se určitě dá vyrobit. Měl příležitost ten vynález ukrást. Bylo jim umožněno vrátit se domů. Ten problém není neřešitelný.*
- 2. dovolení:** *Svědci směli po vyslechnutí odejít. Měla dovoleno vrátit se až v deset večer. Jako jednatel firmy mám právo se tohoto jednání zúčastnit. K tomu je kompetentní jen ředitel úřadu.*
- 3. schopnost:** *Zima dokáže potrápít nejen řidiče. Váš dotaz vám mohu zodpovědět ihned. Uměl řešit krizové situace. Nebyl s to práci dokončit. Stačilo mu jen naznačit a už mu bylo všechno jasné.*

Záměr

Základní modální význam záměru je vnitřně diferencován na dva dílčí významy:

- 1. mít úmysl:** *Chci odejít k 1.3 do penze. Hodlá se ještě letos oženit. Byl nakloněn smírnému řešení. Má v plánu založit vlastní firmu. Neměl v úmyslu zákazníka poškodit. Vzala si do hlavy, že pojedje do Austrálie.*
- 2. mít zájem:** *Pořád stál o to dostat se do reprezentace. Záleží mu na mínění jiných. Nechtěl bych, aby mě považovali za lenocha.*

Úkol 11

Určete modální významy vyjádřené v uvedených výpovědích. Kterými jazykovými prostředky jsou realizovány? Nahradejte je prostředky synonymními, pokud je to možné.

1. Tento hrad bude muset být pro veřejnost uzavřen. 2. Pavel nesmí celý měsíc cvičit. 3. Je třeba uvažovat o jiném návrhu. 4. Nezbylo než počkat. 5. Sestra se nemohla včas vrátit. 6. Potřebovala jsem si zavolat do Prahy. 7. Král nechtěl věřit, že by se tento chasník mohl ucházet o princeznu. 8. Harmonogram oslav kulatého výročí by měl být již hotov. 9. Již delší dobu mám v úmyslu změnit zaměstnání. 10. Nehodlal se s tím smířit. 11. Správnou řečovou výchovou se dá leccos napravit. 12. Takový úkol je schopen vyřešit jen Petr. 13. Rentgenový snímek umožnil přesněji určit stáří knížete Václava. 14. Pavel by zasluhoval pár pohlavků. 15. Letos mám v plánu navštívit rakouské Alpy. 16. Šlo by to zařídit? 17. Nejsem s to ti dát teď hned uspokojivou odpověď. 18. Budeš si muset počkat do zítra. 19. Uvedená hmota je nehořlavá. 20. Moje teta Herta přemluví kohokoli k čemukoli. 21. Právě teď je mi do breku.

Úkol 12

Pokuste se najít významové shody v modalitě následujících výpovědí.

1. V takovém případě ovšem mohu váš návrh akceptovat. 2. Z titulu své funkce jsem se té akce nemohl nezúčastnit. 3. S výsledky uvedeného výzkumu jsme se směli seznámit až nyní. 4. Každý návštěvník se musí zapsat do pamětní knihy. 5. Nemůžeš mi tu knihu přinést už zítra? 6. Nemusíte odpovídat, pokud nechcete. 7. Pro nemoc jsem nemohl přijít. 8. Musíte odpovídat, i když nechcete. 9. Neměl jinou možnost než přihrát na levé křídlo. 10. Ivan musel uvedené případy přece zaregistrovat. 11. Najednou mu přišlo, že se musí od plic zasmát. 12. Lidé neměli chuť o tom diskutovat. 13. Máš se u něj zastavit v pět. 14. Není nezbytné, aby k nám přišel on sám. 15. Nebylo nutno tak spěchat. 16. Výsledky inventury bylo třeba ještě jednou zkontrolovat.

Úkol 13

Určete druh modality. Všimněte si, jakými prostředky je vyjádřena.

1. Jsem si tím naprosto jistá. 2. Zdálo se mi, že někdo klepal. 3. Ty už jsi tu knihu našla? 4. Pochybují o tom, že se mi to podaří. 5. Ještě abych ho prosila! 6. Tato zjištění bezpochyby ovlivní naši další investiční činnost. 7. Rád bych pracoval ve vašem výzkumném týmu. 8. Slušelo by se, aby ho šel někdo navštívit. 9. Měl by ses ke zkoušce více učit. 10. Nebylo správné, že výsledky své práce nemohl obhájit. 11. Těší mě, že vás poznávám. 12. Rozčiluje mě, že se na některé spolupracovníky nemohu spolehnout. 13. Nepovažují za vhodné vyvíjet v tomto smyslu jakoukoli další činnost. 14. Aby se tak tetička vrátila už dnes! 15. Patrně na naše ujednání zapomněl. 16. Že zase práci odevzdal po termínu? 17. Kdoví jestli si toho někdo vůbec všimne! 18. Co když mluvil pravdu? 19. Jak jsme jen na ni

mohli zapomenout! 20. Tak přece jen tu zkoušku složil! 21. To muselo být úplně jinak. 22. Jen jestli se mu to podaří! 23. Ten je ale mazaný! 24. Aspoň že jí zůstala chata. 25. Já ... já... to byl, ale ... nechtěl jsem... 26. Málem se mu to podařilo. 27. Bezpochyby bude dobrou posilou loňského mistra. 28. Je možné, že nás neslyšel. 29. Možná o tom vůbec nic neví.

V

F. Negace

Mluvčí ve své výpovědi – ať už větné, nebo nevětné – vyjadřuje své přesvědčení o platnosti, resp. neplatnosti obsahu svého sdělení: *Pracovníci přijatá pravidla dodržovali. Pracovníci přijatá pravidla nedodržovali. Raději si vystupte. Raději nevystupujte. Neparkovat!! Zákaz parkování!!! Nerušit. Nesedat.*

Jak už bylo v kapitole o komunikačních funkcích uvedeno, zápor se vhodně uplatňuje jako alternativa ke kladu ve výpovědích, jimiž mluvčí vyjadřuje různé komunikační záměry.

Prosba klad: *Podala byste mi tu knihu?*

Zdvořilejší forma prosby se záporem: *Nepodala byste mi tu knihu?*

Výzva klad: *Už si konečně sedněte.*

Výzva se záporem: *Ještě si nesedejte.*

Otázka klad: *Jedete zítra do Prahy?*

Otázka se záporem: *Nejedete (náhodou) zítra do Prahy?*

Návrh se záporem: *Nedáme si pauzu na kafe?*

Souhlas: *Ano.*

Nesouhlas: *Ne*

Po slovesech s významem „obavy“ a „bránění“ je užití kladu a záporu ekvivalentní:

<i>Bojím se, že to skončí špatně.</i>	<i>Bojím se, aby to nedopadlo špatně.</i>
<i>Mám strach, že se jí něco stane.</i>	<i>Mám strach, aby se jí něco nestalo.</i>
<i>Bránila mu, aby chodil do hospody.</i>	<i>Bránila mu, aby nechodil dennodenně do hospody.</i>

Transpozice kladu a záporu

A pak že se v tom vyzná. = nevyzná

Copak jsem mu to mohla říct? = nemohla

A to jsem si měla nechat líbit? = nemohla

Protože funkční lingvistika rozlišuje jazykové prostředky a jejich funkční užití, v souvislosti s negací je třeba rozlišovat zápor a jeho druhy a způsoby popírání. K dispozici máme tyto **druhy záporu**:

1. lexikální

2. gramatický: a) větný

b) členský

Funkce záporu: a) popření úplné

b) popření částečné

Zápor slovní je součástí slovního významu záporných slov, je odvozen zápornými předponami **ne-**, **a-**, **anti-**, **-i**, **de-** od slov s významem kladným: *nerozvážný, nekuřák, nedůstojně, asociální, antifašista, imobilní, destabilizace,*

Kladná věta: *Vzniklo mezi nimi trvalé přátelství / nepřátelství.*

Zápor větný vzniká připojením záporné předpony **ne-** k plnovýznamovému modálnímu, fázovému nebo pomocnému slovesu v predikátu: *Zítřka do Prahy nepojedeme. Zita ještě nevolala, stejně by se nedovolala / by se nebyla dovolala. Sousedé u soudu svědčit nebudou, protože nebyli podvedeni. Ivana nemohla práci dokončit. Auto bylo nepoškozeno. Pavel není zbabělec.*

Zápor větný slouží k **popření úplnému**: *Přátelství mezi nimi určitě nevzniklo.*

V některých případech funguje zápor slovní stejně jako zápor větný: *Takový postup je neobvyklý. = Takový postup není obvyklý. Max byl neplavec. = Max nebyl plavec.*

Užitím záporu větného a záporu slovního v jedné větě je **negace silně oslabena**, nikoli však jednoznačně neutralizována. Volba obou záporů ukazuje, že mluvčí má (může mít) k obsahu sdělení jisté výhrady.

Zápor větný: *Ta smlouva nebyla pro město výhodná.*

Zápor lexikální v kladné větě: *Ta smlouva byla pro město nevýhodná.*

Zápor větný + zápor lexikální: *Ta smlouva nebyla pro město nevýhodná.* (tj. nebyla automaticky výhodná, mohla být např. výhodnější, než byla.)

Funkcí **záporu členského** je popřít platnost větného členu, **tedy popření částečné**. K tomu se užívá **částice ne, nikoli(v)**, která stojí před popíraným členem: *K nehodě došlo nikoli v sobotu večer, ale v neděli nad ránem. Počínal si ne zcela objektivně. Přijed' už dnes, ne / nikoli až pozítří.*

Částečné popření a zápor větný

V některých případech se částečné popření jeví jako výsledek stažení dvou vět s obsahem protikladným: *Jarka nepochází z Pardubic, ale z Hradce Králové = Jarka nepochází z Pardubic. Jarka pochází z Hradce*

Králové. V jedné je popřena platnost větného členu, v druhé je uvedeno, co platí. Není popřena platnost původu, jen lokality.

– V mluveném projevu hraje důležitou roli umístění důrazu, hlavně u tzv. totalizátorů, tedy výrazů, které vyjadřují úplnost.

Všude se nedá parkovat. = úplné popření = nikde

*Všude se **nedá** parkovat.* = částečné popření, někde ano, jinde ne

Všichni tomu nerozuměli. = úplné popření = nikdo

*Všichni tomu **nerozuměli.*** = částečné popření, jen někdo tomu porozuměl,

Každému se to nelíbilo. = úplné popření

*Každému se to **nelíbilo.*** = částečné popření

Podobně záleží na umístění důrazu v příkladech následujících. Potom je důležité, aby si autor tuto skutečnost uvědomoval a v písemných projevech se takovým případům vyhýbal.

Nestalo se to mou vinou. (nezpůsobil jsem, že k tomu nedošlo, způsobil to někdo jiný) částečné popření

*Nestalo se to **mou** vinou.* (zavinil jsem, že k tomu nedošlo) úplné popření

*Ne/stalo se to **nikoliv mou** vinou.* (*nenesu vinu, že k tomu ne/došlo*) částečné popření

Zápor větný v kontextu

V doprovodu adverbii *ještě, dosud, zase, opět, už, již* adresát vyrozumívá další informace mluvčím nesdělené. Srov.: *Bára **už** chodí do školy.* *Bára **ještě** nechodí do školy.* *Bára **už zase** nechodí do školy.* *Bára **už** do školy nechodí.*

Užitím tzv. restriktorů, tj. plnovýznamových slov (např. *s výjimkou, včetně* některých částic *jen, pouze, ani* a sekundárních předložek, např. *vyjma, kromě, mimo*) v kontextu adresát vyvozuje, zda jde popření úplné, částečné, resp. opak, tj klad. Eventuální víceznačnost lze v mluveném projevu odstranit vhodným umístěním důrazu.

*Nepřišel **ani** Pavel.* = nikdo nepřišel včetně Pavla. Popření úplné.

*Nepřišel **jen** Pavel.* = ostatní však přišli, popření částečné

***Divže** si nezlomila nohu.* = málem si zlomila nohu, ale nezlomila, popření úplné

*Tenhle spoj **ne**jezdí **jen** o svátcích.* = mimo svátky však jezdí. popření částečné

*Nedělá to **jen** pro peníze.* = ale i z jiných důvodů: popření částečné

*Nerozvedli se **jen** kvůli dětem.* = Jinak by se rozvedli.

Částečné popření a zápor větný

Částečné popření se jeví jako výsledek stažení dvou vět s obsahem protikladným: *Jarka **nepochází** z Pardubic, **ale** z Hradce Králové* = *Jarka **nepochází** z Pardubic. Jarka **pochází** z Hradce Králové.* V jedné je popřena

platnost větného členu, v druhé je uvedeno, co platí. Není popřena platnost původu, jen lokality.

– V mluveném projevu hraje důležitou roli umístění důrazu, hlavně u tzv. totalizátorů, tedy výrazů, které vyjadřují úplnost.

Všude se *nedá* parkovat. = úplné popření = nikde

Všude se **nedá** parkovat. = částečné popření, někde ano, jinde ne

V mluveném projevu hraje důležitou roli umístění důrazu, hlavně u tzv. totalizátorů, tedy výrazů, které vyjadřují úplnost.

Všude se *nedá* parkovat. = úplné popření = nikde

Všude se **nedá** parkovat. = částečné popření, někde ano, jinde ne

Všichni tomu nerozuměli. = úplné popření = nikdo

Všichni tomu **nerozuměli** = částečné popření, jen někdo tomu porozuměl,

Podobně i v následujících příkladech a), b), c) hraje umístění důrazu důležitou roli. Proto by si autor písemného projevu měl tuto skutečnost uvědomit a volit jiný, jednoznačný způsob vyjádření.

a) *Nestalo se to mou vinou.* (nezpůsobil jsem, že k tomu nedošlo) úplně

b) *Nestalo se to **mou** vinou.* (zavinil jsem, že k tomu nedošlo) úplně

c) *Ne/stalo se to **nikoliv mou** vinou.* (nenesu vinu, že k tomu ne/došlo)
částečné

Intenzifikace negace

K zesílení záporu má mluvčí k dispozici především tyto výrazové prostředky a jejich kumulace: *ani, žádný, vůbec, ani jeden, ani jediný, ani jednou, ani jedinkrát, vůbec žádný, ani jednou jedinkrát:*

*Ani se neomluvil. Ani jedinkrát jsme nezabloudili. Nepřišli ani Nových, ani Tupých. **Vůbec** ti to nevyčítám. Na jeho rozhodnutí jsem neměla **vůbec žádný** vliv. Ještě nám neukázala **ani jednu jedinou** (= žádnou) fotku z dovolené.*

Úkol 14

Utvořte z následujících kladných vět věty se záporem. Sledujte, změní-li se význam věty podle toho, kterého záporu použijete.

1. Posuzovali jeho práci zcela objektivně. 2. Měl pro svá tvrzení dostatečné důkazy. 3. Víš už všechno. 4. Zámecká sbírka obsahuje i některé cenné exempláře. 5. Ještě nám prý zavolá. 6. Jahodovu zmrzlinu mám opravdu velmi ráda. 7. Na nástupišti jsem zahlédla jednu známou paní. 8. Marta má hluboké znalosti především z chemie. 9. Některá umělecká díla mají pomíjivou hodnotu. 10. Byl doma jen pro někoho. 11. Málokdo totiž o tom něco ví. 12. Kolem ní se točí vždy mnoho obdivovatelů.

Úkol 15

Utvořte z následujících kladných vět věty záporné popírající výchozí obsah v celém rozsahu.

1. Vždycky jsem měl pro všechny čas. 2. Podali jsme zprávu jak akademickému senátu, tak vedení školy. 3. Máme teď něco velmi důležitého na práci. 4. Toho člověka už Zita někde viděla. 5. Měli jste už dost příležitostí seznámit se s naší zemí? 6. S tímto řešením jsem se už někde setkal. 7. Někdo by nám mohl vytýkat malou připravenost na první závod. 8. Asi jsem ten spis někam založila. 9. Někteří z nás se ve studiu uspokojí jen s průměrnými výsledky. 10. Každý zájemce vyplnil takovou malou kartičku.

V

G. Grafická stránka výpovědi

Členicí znaménka: jejich klasifikace a pravidla a zvyklosti jejich užívání

Výpověď jako grafický celek:

Velké písmeno na začátku výpovědi

Interpunkční znaménka

Písmo: rukou psané, tištěné; druh písma: např. Arial, Bookman Old style, Times new Roman apod., řez písma: obyčejné, tučné, POLOTUČNÉ, *kurzíva*, způsob podtržení: podtržené, dvěma čarami, čerchovaně, tečkami atd., *p r o l o ž e n é* aj.

Velikost písma:

Klasifikace interpunkčních (členicích) znamének:

- a) **Podle umístění:** koncová a nekoncová
- b) **Podle síly členění:** silná a slabší
- c) **Podle závaznosti užití:** nutná (pravidelná, bez alternativ) a doporučovaná (možnost volby)
- d) **Podle frekvence užití:** nejfrekventovanější – méně frekventovaná – ojedinele užívaná.
- e) **Podle jejich užívání ve slově a větném celku:**
- f) **Podle míry jejich užívání v textech různých komunikačních a stylových oblastí:**

Soubor interpunkčních znamének

. ? ! ... tečka, otazník vykřičník, tři tečky

, ; : čárka, středník dvojtečka,

„ “ , ´ dvojitě, jednoduché (dole nebo nahoře)

- () [] { } kulaté, hranaté složené závorky
 – pomlčka, _ podtržítka
 - / ' spojovník, lomítka, apostrof

Primární a sekundární funkce interpunkčních znamének, popř. záměrné porušování pravidel jejich užívání.

Čárka ve větě jednoduché odděluje:

1. složky několikanásobného větného členu:

a) nejsou-li spojeny spojkami *a*, *i*, *ani* v poměru slučovacím:

To je těžké, ba přímo nemožné. Stravování, nocleh, jakož i doprava tam i zpět jsou v ceně. Přijedu v sobotu večer, popřípadě v sobotu ráno.

b) nejsou-li spojeny spojkami *nebo*, *anebo*, či spojujícími pouhé možnosti (eventuality):

Nabízíme kotle na tuhá paliva nebo na plyn. Elektrické, nebo plynové vytápění – jen dobře počítejte!

Starosta je úředník, anebo manažer?

2. volné větné členy:

- volný přístavek: *Kurs pro průvodce proběhne v květnu, a to od 15. do 31. včetně,*
- volný přívlástek: *Nejmodernější teplárna v našem městě, postavená z prostředků EU, byla včera uvedena do provozu.*
- volný doplněk: *Seděla tam sama samotinká, úplná hromádka neštěstí.*

3. doplněk vyjádřený polovětnými konstrukcemi

- s rozvitým přechodníkem: *Vracejíc se z práce domů, všimla si, že jí sleduje nějaký muž.*
- s rozvitým přičestím trpným: *Unaven poledním žářem, zalehl Argo do stínu.*
- se substantivem v akuzativu: *Nohu v sádře, seděl na chodbě a čekal na sanitku.*

4. polovětnou infinitivní konstrukci s významem podmínky:

Nepotkat ji tenkrát na nádraží, nevzali bychom se. Kdyby ji byl nepotkal na nádraží, (VV příslovečná podmínky) nevzali by se. Mít tak milion, procestovala bych celý svět.

Čárka v souvětí odděluje:

1. věty v souvětí:

Vzpomínáš si ještě, jak jsme tenkrát zapomněli Jitku u benzínky? Nemohu už déle čekat, poslední autobus mi jede za 20 minut.

2. věty podřazené (závislé) od vět nadřazených (řídících):

Jestliže budou splněny všechny zákonné podmínky, není důvodu, proč rozhodnutí odkládat.

3. souřadně spojené věty hlavní a vedlejší, pokud nejsou spojeny spojkami *a, i, ani, nebo*, či s významem slučovacím:

Najednou se setmělo, začal foukat silný vítr a za chvíli už lilo jako z konve. Netušila jsem, že Ivana je tvoje sestra a že jste se už několik let neviděli.

4. je-li mezi souřadně spojenými větami v poměru slučovacím, umístěna věta podřazená, je oddělená z obou stran čárkou, a tak se čárka píše i před spojkami slučovacími *a, ani*.

Pověz mi, co jíš, a já ti řeknu, jak dlouho budeš žít.

Nepožádala je, aby se vrátili, ani nežádala, aby o sobě dali občas vědět.

5. před spojkami *a, i, ani, nebo*, či jsou-li součástí spojkového výrazu, jenž vyjadřuje jiný význam než slučovací (zejména důsledkový, odporovací, stupňovací, vylučovací, popř. vysvětlovací):

Pršelo, a tak jsme nakonec nikam nešli. Meteorologové varovali před náledím, a proto / a tudíž / a tak babička nešla ani nakoupit. Pospěš si, nebo přijdeme pozdě.

7. je-li před spojovacím výrazem vedlejší věty zesilující nebo vytýkací částice, popř. více částic, stojí čárka před první z nich:

Na procházku chodil, jen když bylo hezké počasí. Na procházku chodil odpoledne, a to jen když bylo hezké počasí.

8. jsou-li mezi dvěma větami dva spojovací výrazy, z nichž každý patří jiné větě, píše se čárka před první spojkou:

Drž se zásady, že pokud neznáš význam cizího slova, neměl bys ho užívat.

Drž se zásady, že bys neměl určvat cizí slovo, pokud neznáš jeho význam.

9. věta vedlejší vložená do větného členu několikanásobného za souřadící spojkou:

Odpovězte obratem, nebo kdyby to nebylo možné, do konce tohoto měsíce.

10. je-li jedna složka v několikanásobném větném členu vyjádřena větně a druhá slovně:

Učil ho, jak se zachází s loveckou puškou, a pravidlům myslivosti.

Čárka se nepíše v opačném pořadí složek několikanásobného větného členu: Učil ho pravidlům myslivosti a jak zacházet s loveckou puškou.

Úkol 16

Prostudujte Pravidla českého pravopisu a sestavte obdobný přehled užívání ostatních interpunkčních znamének.

Najděte souvislosti mezi zvukovou a grafickou stránkou výpovědi.

II. Část

V

A. Gramatická stránka výpovědi

Slovo, slovní druh, větný člen

Slovnědruhov \acute{a} povaha slova do určité míry předurčuje jeho vět \acute{n} ěčlenskou funkci (tzv. primární funkce slovních druhů) Z hlediska syntaxe jsou relevantní tyto vlastnosti slovních druhů: autosémantičnost, synsémantičnost, ohebnost a neohebnost, morfologické kategorie jmen a sloves, schopnost být slovotvorným základem pro deriváty a kondenzáty, schopnost syntaktického přehodnocení v důsledku jejich fungování ve větě, resp. slovním spojení (tzv. sekundární funkce slovních druhů).

Plnovýznamové slovo se stává větným členem, vstoupí-li s jiným plnovýznamovým slovem do skladebního vztahu a vytvoří-li skladební dvojici.

Větný člen = funkce plnovýznamového slova ve větě (skladební dvojici)

Forma (podoba) větného členu:

Nevětná (slovní) forma: *T. G. Masaryk se narodil v roce 1850; autorův vztah k jiným lingvistickým a nelingvistickým disciplínám minulého století; Chodili jsme křížem krážem. Nemohl se rozhodnout. Nemohl by být právě on jejich šéfem.*

Větná forma: *Až to skončí, dám ti vědět, s čím bys měl počítat a na co si dát zvlášť pozor*

Primární a sekundární funkce slovních druhů

Substantivum:

Primárně: subjekt, objekt

Sekundárně: atribut nekongruentní, nominální část verbo-nominálního predikátu, adverbiale, atribut verbální, apozice

Adjektivum:

Primárně: atribut kongruentní

Sekundárně: subjekt, objekt, nominální část verbo-nominálního predikátu, atribut verbální atribut nekongruentní

Verbum:

Primárně: predikát

Sekundárně: subjekt, objekt, adverbiale, atribut nekongruentní, atribut verbální

Adverbium:

Primárně: adverbiale

Sekundárně: subjekt, atribut nekongruentní, nominální část verbo-nominálního predikátu, predikát, objekt

V souvislosti s větněčlenskou funkcí slovních druhů lze rovněž hovořit o skladebních substantivech, adjektivech, slovesech a příslovcích.

Skladební substantiva zahrnují:

Vlastní substantiva: *snaha, pes, světlo, Praha*

Zpodstatnělá adjektiva: *vrátný, na výbornou, domácí* (družstvo, pan, paní)

Zájmena: *já, nic, někdo, naši* (se zlobí)

Zpodstatnělá adjektivní zájmena: *ten její, ten můj* (= manžel, partner), obdobně *ta jeho*

Substantivní číslovky: *sedm, sto, tisíc, milion, miliarda, řada*

Infinitiv: *Zastihnout ji v práci je těžké.*

Jiné výrazy: *vysoké C, nohy do O, do X žádné bysem, ale bychom*

Skladební adjektiva jsou:

Vlastní adjektiva: *vysoký, nejlepší, sestřin, sousedův, Kafkova,*

Substantiva v adjektivní platnosti: *mizera chlap, chudák manželka, nešika Pavel*

Adjektivní zájmena: *můj, který, lecjaký, či*

Adjektivní číslovky: *první, dvojité, dvojí, dvojnásobný*

Skladební sloveso

Určitý slovesný tvar: *přijdu, nevěděl jsem, budu muset odejít, nebyl bych se ptal*

Neurčitý tvar slovesa:

Přechodníky: *Tiskna jí ruku, usmíval se od ucha k uchu. Vytisknuv první stránku, zjistil, že tam má chyby.*

Infinitivy: a) činný: *Rozhodnutí odejít do zahraničí je překvapilo.* b) trpný: *Bezpečnost účastníků musí být zajištěna.*

Syntaktické vztahy, syntagma¹²

Syntaktické vztahy se uplatňují a) mezi slovy ve větě, b) mezi větami v souvětí. Slova, která spolu významově souvisejí, jsou spojena sémantickými vztahy a tyto vztahy se nezřídka projevují také v gramatické podobě uvedených slov, tj. větných členů. Výsledkem je skladební dvojice (syntagma, n, syntagmata, pl.). Syntaktickým vztahem jsou spojena rovněž slova, jež jsou složkami několikanásobného větného členu. Bez syntaktických

¹² Viz též jednotlivé větné členy.

vztahů se neobejdou ani souvětí. Tam jde o vztahy a) mezi slovem a větou a b) mezi větami.

Ve skladební dvojici a v souvětí:

1. Sémantické vztahy: predikace, determinace, apozice

2. Gramatické vztahy: kongruence, rekce, adjunkce,

MČ 3 dominance, adordinace

Subordinace (podřízenost), koordinace (přirázování)

Hypotaxe (podřadnost), parataxe (souřadnost)

Predikace (přisuzování)

Je vztah mezi predikátem a subjektem. Predikát predikuje subjektu nějaký děj, stav, změnu nebo vlastnost. *Honza trénuje od osmi. Marek má rýmu. Žárovka zhasla. Irena je velmi spolehlivá. Ještě do zítřka bych mohla počkat. Přestaň se tak chovat. Nemusel by být tak neochotný.*

Pozn: V posledních třech příkladech není subjekt lexikálně vyjádřen, ale je jím postupně mluvčí / adresát / osoba z kontextu oběma komunikantům známá, tedy nikoli *já, ty, resp. on!!!*

Determinace (určování)

Rozvíjející (podřazený) větný člen specifikuje (blíže omezuje) význam členu nadřazeného: *dokonalý skok, skok o tyči, skok do dálky, skok z věže, skok s dvojným saltem vpřed, zájezd k moři, cesta mezi poli; pospíchat na nádraží, vyřídít bratrovi vzkaz, závislý na dopravě, velmi přesně, mírně svažité, třikrát oběhnout stadion, prima víkend v Paříži*

Apozice (přistavování)

Je vztahem široké totožnosti, tj. jedna skutečnost (osoba, věc, místo, děj apod.) je označena alespoň dvěma různými způsoby: *Praha, hlavní město ČR, ...; o Karin, studentce Obchodní akademie ve Zlíně, ...; přeložit na poslední týden v lednu, tj. od 21. do 28. 1. apod.*

Kongruence (shoda)

V základní skladební dvojici se určitý slovesný tvar v predikátu svou formou přizpůsobuje výrazu v subjektu, a to v těchto mluvnických kategoriích: osoba, číslo, jmenný rod (u složených slovesných tvarů). V případě lexikálně nevyjádřeného subjektu (viz výše) respektuje tvar přičestí činného nebo trpného přirozený rod (podle toho, je-li mluvčím, resp. adresátem žena, nebo muž: *Ještě jsem si na to nezvykl/ nezvykla. Byl/a jsi vyzván/a, abys svůj návrh předložil/a v elektronické podobě.*

V ostatních skladebních dvojicích nabývá rozvíjející (podřazený) větný člen mluvnických kategorií jmenného rodu, pádu a čísla v souladu se jménem ve funkci členu řídicího (nadřazeného): *vichřice slábla, most byl poškozen; Jirka není zbabělý; do nového domu; bez její sestry; Karolína se*

vrátila uzdravená; k otcovu domu, se sestřiným manželem, Horákovi sourozenci.

Rekce (řízenost)

Tento gramatický vztah spočívá v tom, že pádová forma včetně předložky slova ve funkci podřazeného větného členu je vyžadována (předurčena) slovem ve funkci členu nadřazeného: *dopustit se zločinu, potkat přítele, počkat na bratra, podobná mamince, zvyklý na ledacos, dopis rodičům, sbírka úkolů, zákaz vjezdu, výzva k účasti, odvolání proti rozsudku, spokojenost s výsledky* atd.

Adjunkce (přimykání)

Podřazenost větného členu se formálně neprojevuje na jeho tvaru jednak proto, že jde o slovo neohebné, jednak nadřazený větný člen formální přízpusobení nevyžaduje:

salto vpřed, jednoznačně rozhodnout, velmi ochotný, hodně vysoko, ztratit ho ve městě, ztratit ho cestou, ztratit se z očí, vinohrady na stráni, zahrady pod kopcem, skákat o tyči / do dálky, běh přes překážky, hodinu po půlnoci, jet pro benzín, zpívat pro radost

Koordinace (přiřazování)

Na rozdíl od předchozích syntaktických vztahů nejde v případě koordinace o vztah mezi větnými členy ve skladební dvojici, nýbrž o vztah:

1. mezi složkami několikanásobného větného členu v kterékoli vět-něčlenská platnosti: *zítra nebo pozítří, hovořit nejen o potížích, ale i o úspěších, výkonný a spolehlivý, a proto nikoli levný přístroj, Křemílek s Vochomůrkou*

i mimo větné členství: v oslovení: *Dámy a pánové, Vážené kolegyně a vážení kolegové*

2. mezi větami mluvnickými na sobě nezávislými: *Napiš nebo zavolej!*

Mezi významy přiřazovaných slov / obsahy přiřazovaných vět = různé významové poměry, vyjadřované zejména souřadícími (parataktickými) spojkami:

Hypotaxe (podřadnost)

Hypotaxe je gramatický vztah, který se realizuje ve větném celku podřadícími (hypotaktickými) spojovacími výrazy mezi větou nadřazenou a větou podřazenou: *Knihu, kterou jsem si včera odpoledne koupila, jsem přes noc přečetla. Nedokázala si představit, že už ho neuvidí. Když se to dozvěděla, okamžitě přiběhla zeptat se, jak může pomoci. Nemohl se vrátit, dokud nesplnil všechny tři úkoly.* Hypotakticky mohou být spojeny také složky několikanásobného větného členu: srov. slučovací poměr vyjádřený souřadící spojkou (tj. paratakticky): *Jana a Ivana se rozhodly přestat s kouřením. A*

týž poměr vyjádřený předložkou s (tj. hypotakticky) *Jana s Ivanem se rozhodli přestat kouřit.*

. Parataxe (souřadnost)

Jde o způsob vyjadřování sémantického vztahu (poměru):

a) mezi složkami několikanásobného větného členu vyjádřenými a) slovně: *Nejen Jana, ale i Marta se rozhodly studovat na VŠCHT chemické inženýrství. b) větně:* minimálně dvě věty vedlejší téže větněčlenské platnosti se společným členem nadřazeným, řídicím (NČ) *Nakonec se ukázalo (NČ), že zpoždění nezavinil dopravce a že příčinou byl anonymní telefonát hrozící bombou* (obě vedlejší věty jsou podmínkem věty nadřazené, závisí na slovese ve funkci predikátu a jsou spojeny souřadící spojkou *a* vyjadřující, že jejich obsahy jsou v poměru slučovacím). Srov: *Nakonec se ukázalo, že zpoždění nezavinil dopravce, nýbrž anonymní telefonát hrozící bombou* (dvousložkový několikanásobný podmět, jehož základem jsou substantiva *doprovce, nýbrž telefonát*).

b) mezi mluvnicky nezávislými, ale obsahově souvisejícími větami: *Včera odpoledne jsem si koupila knihu a do rána jsem ji přečetla. Nechtěl být na rodičích finančně závislý, a proto studoval při zaměstnání.*

Obsahová souvislost je vyjadřována, jak je patrné z uvedených příkladů, významově diferencovanými souřadícími spojkami.

Úkol 16

a) Vyhledejte syntaktické dvojice.

b) Uved'te výrazy, které nevstupují do syntaktických vztahů.

1. S ohledem na chráněnou oblast Kokořinska bylo nutno stavbu dálnice přeložit. 2. Do konce utkání mohlo prý chybět snad jen pár sekund. 3. No, to jsi tomu dala! 4. Co já se jen nestarám a k čemu mi to je. 5. Na takové zážitky se přece nezapomíná. 6. Váš úspěch závisí v první řadě na vás. 7. Přivítali nás dokonce chlebem, solí a medovinou. 8. Podle pověsti byl poklad zadržán v hradním sklepení. 9. Zmobilizovat poslední zbytek sil a dojít do základního tábora, to byla jeho poslední šance na přežití. 10. Navzdory ne zrovna nejlepším tréninkovým možnostem se nám podařilo v soutěži se udržet. 11. Během zahraničního pobytu získal bezpochyby řadu cenných zkušeností a poznatků. 12. Za špatného počasí bychom se museli pravděpodobně uchýlit do chaty na Zubřím. 13. Víím já, co se mu v té chvíli honilo hlavou? 14. Proč to musím být právě já? 15. Pacient musel být převezen vrtulníkem do nemocnice na Královských Vinohradech.

Úkol 17

Najděte a opravte nepravé syntaktické dvojice. Rozlište možnosti psaného a mluveného projevu.

1. Při silném větru proti svým soupeřům měl v závodě kanoistů náš Dvořák jako levák značnou nevýhodu. 2. Neočekávaná změna počasí ohrozila nebezpečně probíhající volejbalové soutěže. 3. Doprostřed stolu postavila rychle vyřezávanou mísu s ovocem 4. Při zpáteční cestě jsme si prohlédli nedávno zrestaurovanou starobylou kolonádu. 5. Díval se na dívku z vedlejšího pokoje. 6. Po večerech zkoumal pečlivě nalezené střepy. 7. Poslouchal s dojetím vyprávěný příběh. 8. Také se mi líbily povídky ze studentského života Zikmunda Wintra. 9. Na finálový zápas se připravoval se spoluhráči a s usilovnou vytrvalostí. 10. Znam Dagmar lépe než Ingrid.

B. Predikát:

jeho sémantická a gramatická charakteristika a diferenciace

Tradiční pojetí predikátu je založeno na existenci základní skladební dvojice, tedy subjektu (S) a predikátu (P), jež jsou na jiných větných členech nezávislé (proto základní) a které tvoří gramatický základ **věty dvojčlenné**.

Věta, která nemá základní skladební dvojici, má tzv. **základní člen věty jednočlenné** (ZČVJ) a nazývá se **věta jednočlenná**. Podle slovního druhu ve funkci ZČVJ se rozlišují jednočlenné věty slovesné a neslovesné, přičemž ty jsou dále klasifikovány na substantivní, adjektivní, adverbialní, částicové a citoslovečné Z toho tedy vyplývá, že podle tradičního přístupu k popisu české věty, spočívajícího na popisu skladebních vztahů a větných členů má čeština **tři základní větné členy**: S + P ve větách dvojčlenných a ZČVJ ve větách jednočlenných:

Valenční pojetí považuje predikát realizovaný určitým tvarem slovesným za nejdůležitější stavební prvek větné struktury. Gramatický základ větné struktury je podle valenční teorie tvořen predikátovým výrazem a pozicemi vyplývajícími z jeho valenčně-intenčního potenciálu¹³. To znamená, že gramatický základ věty může mít různý počet členů. Absence VF znamená, že syntaktická jednotka není větou, nýbrž větným ekvivalentem.

Význam predikátu:

Výraz ve funkci predikátu vyjadřuje:

¹³ Podrobně viz výše, pozn., 1.

Děj: Němci **zkoumají** svitky od Mrtvého moře. Rentgenovou metodou **zjišťují** místo jejich dávného vzniku.

Stav: Tento systém **patří** mezi nejlepší produkty. Dneska **jsem spala** až do deseti.

Vlastnost: Pro nekomerční použití **je** tento antivirový program volně dostupný. Jedinou **podmínkou je** registrace.

Změna: Patnáctileté Australance **se** po transplantaci jater **změnil** Rh faktor krve.

Ve čtvrtek české akcie díky změněné náladě na vyspělých burzách **oživly**. Na zledovatělé vozovce **se stal** vůz **neovladatelným**.

Druhy predikátu:

Predikát jednoduchý slovesný: Město **poničilo** silné zemětřesení. Město bylo **poničeno** silným zemětřesením.

Predikát jednoduchý jmenný se sponou: Kolega Horák **je** uznávaným odborníkem.

Predikát souslovný (analytický): Její dotaz **ho** uvedl do rozpaků.

Predikát složený slovesný: Nemohla **jsem** váš vzkaz vyřídit. **Přestaň se** vymlouvat.

Most **se** musí opravit. Most **budeme** muset opravit.

Predikát složený souslovný: Nemůžeš **ho** nechat na holičkách. **Přestaň** mě chytat za slovo.

Predikát složený jmenný se sponou: Mohla **se** stát jeho pravou rukou, **ale** odmítla to. **Musíš** být pilnější.

Predikát elidovaný: ve většině případů závisí na kontextu nebo situaci. Menší děti **bydlí** v přízemí, starší **E** (= **děti bydlí**) v prvním patře.

Elize (E) je kontextově podmíněné lexikální nevyjádření větného členu nebo jeho části: Elidovány mohou být tyto součásti predikátu: spona, pomocné sloveso, plnovýznamový infinitiv, modální sloveso. *Dort z polárky E (= je) dárek nad dárky. Já E (= jsem) to tušila. Už musím E (= jít) domů. Co chceš teď dělat? – Hlavně E (=chci) zapomenout.*

Predikát jednoduchý slovesně-jmenný/jmenný se sponou spona (kopula)

+ **numerale:** Tři mušketýři **byli** vlastně **čtyři**. Nakonec **byl** až **desátý**.

+ **infinitiv:** Veronika **byla** **lyžovat**. **Věřit** **není** **rozumět**.

V tradičním pojetí jsou následující příklady považovány za jednočlenné věty slovesné, jejichž základní člen věty jednočlenné (nikoli přísudek) je tvořen slovesem sponovým a příslovcem, resp. citoslovcem.

+ **adverbium:** **Je** nám bez něj **smutno**. **Že** prý **bude** letos **abnormálně deštivo**.

+ **interjekce:** **Bylo** mi **ouvej**.

Úkol 18

Vyhledejte přísudek a povězte, čím je vyjádřen.

1. Vrátili jsme se sice unaveni, ale šťastni. 2. Tento objekt bude muset být pro veřejnost ihned uzavřen. 3. V této záležitosti jsme s vámi zajedno. 4. Kdo by si to byl tenkrát pomyslel! 5. Naše babička si umí poradit se vším. 6. Kultura a civilizace jsou dva naprosto odlišné pojmy. 7. Nezapomeňte předložit požadované foniatické potvrzení. 8. Při vyučování se nesmí vyrušovat. 11. Pro nemoc by se stejně nemohl zúčastnit. 12. S tvým závoděním je nadobro konec. 13. U jídelního stolu se nedal nikdy dlouho přemlouvat, byl vždycky při chuti. 14. Prý je to jedno z nejkrásnějších měst za polárním kruhem. 15. Byla bych velmi ráda, kdyby se ti podařilo odložit svůj odjezd o týden.

Úkol 19

Určete druh přísudku.

1. Teprve po důkladném rozboru situace vám budeme moci dát vyčerpávající odpověď. 2. Sklenička rup a roztříštila se na tisíc střepů. 3. Význačnou barokní stavbou je bezesporu pražský svatojakubský chrám. 4. V příštím roce bys měl dosáhnout ještě lepších výsledků. 5. Snažila jsem se podchytit její zájem o regionální historii. 6. Prý to bylo za pět prstů. 7. Byls nominován do národního mužstva? 8. Citrusový plod – vydatný zdroj vitamínů. 9. Nate! 10. Vaše informace jsou značně nepřesné, a proto zavádějící. 11. Najednou se setmělo a pochvíli začalo pršet. 12. Příčinou většiny nehod bylo nepřizpůsobení jízdy momentálnímu stavu vozovky. 13. Aby bílá bílá byla! 14. Tato nabídka byla zřejmě z nejnvýhodnějších. 15. Nedokázala přestat kouřit. 16. Nemohla byste mu vyřídit, aby se dostavil v úterý v úředních hodinách na studijní oddělení? 17. Přestaň být tak náročná k druhým, jestliže nedokážeš být stejně náročná i sama k sobě.

Úkol 20

Rozhodněte, jakou syntaktickou úlohu mají v následujících větách tvary slovesa *být*.

1. Můj strýc byl celý život učitelem. 2. Buď budeš chudý a nezávislý, nebo bohatý a nesvobodný. 3. V tom jsme si byli naprosto jisti. 4. O jeho příjezdu jsme se dověděli teprve včera. 5. Aleš byl vyvolán k tabuli jako první. 6. Tento film není vhodný pro děti, kterým nebylo ještě 12 let. 7. Na této fotografii je spolu se svými přáteli. 8. Jistě by mu tenkrát odpustila, kdyby se vrátil. 9. Jen kdyby ses byl býval víc učil! 10. Strašidla prý nejsou. 11. Jsa roztržitý, pořád někde něco zapomínal. 12. Přece bys nemohla být tak necitelná! 13. Co je vám? 14. Na dané otázky je nutno odpovídat co nepřesněji. 15. Nejčastějšími příčinami nehod bývají nepřiměřená rychlost a nedání přednosti v jízdě. 16. Otec se bude muset podrobit náročné operaci. 17. Včera jsme se byli koupat v Habrovickém rybníku. 18. Večer tu není

kam jít. 19. Lépe nemluvit, ale jednat. 20. Příští týden je v nemocnici, takže se nebude moci na přípravách slavnostního zasedání vědecké rady podílet. 21. Kdybys raději mlčel! 22. Stejně bych bývala musela v Praze přestoupit.

Úkol 21

Posuďte, jakou syntaktickou úlohu mají v následujících větách tvary slovesa *mít*.

1. K nenávisti měla vždycky daleko. 2. O ochraně životního prostředí by se nemělo jen hovořit. 3. Máš nějaké sourozence? 4. Má ve své kanceláři instalován nový výkonný počítač. 5. Protější dům má od loňska novou střechu. 6. Nemáš pravdu! 7. Něco takového jsme ale na mysli neměli. 8. Dnes máme docela jarně. 9. Mají syna na vysoké škole. 10. Máš se zastavit odpoledne v knihovně. 11. Mají pro tebe konečně tu knihu, kterou jsi měl přes půl roku objednanou. 12. Nikdy jsem proti němu nic neměla. 13. Příliš v lásce ho tedy nemám. 14. Už zítra máme zase pátek. 15. Co zas má? 16. Mirek má auto na rozsypaní. 17. Měj se fajn! 18. Přitom mějte na zřeteli, že od 1. 4. příštího roku má platit nový celní předpis. 19. Soused má nové auto. 20. Kvalitní infrastruktura má velký význam pro rozvoj celého regionu. 21. Na svátky už má napečeno. 22. Divila jsem se, že měl tak uklizeno.

Úkol 22

Ve větách s přísudkem slovesně-jmenným nahrad'te jeho jmennou část, která je shodná s podmětem, jmennou částí, která bude vyjádřena výrazem v předložkovém pádě.

1. Jeho projekty byly vždy dokonalé. 2. Příjezdová cesta byla zatopená. 3. Lubošův projev byl značně nesouvislý. 4. Mírka je prý docela hezká dívka. 5. Obžalovaný je zcela nevinný. 6. Buďte úplně klidný. 7. Zkušební provoz byl téměř bezporuchový. 8. Tohle má být jedlé? 9. Jen voda ve studni na návsi je pitná. 10. Koně ve výběhu jsou chovni. 11. Turistická cesta byla tak namrzlá, že se po ní nedalo bezpečně jít.

V

C. Subjekt: jeho sémantická a gramatická charakteristika a diference

Slova, která vstupují do predikačního vztahu s predikátem mají ve větě funkci subjektu. Hovoříme o slovně vyjádřeném subjektu (viz dále), existuje však i subjekt slovně nevyjádřený. Predikační vztah bývá obvykle vyjádřen **kongruencí**, tj. určitý slovesný tvar v predikátu se shoduje v osobě, čísle a jmenném rodě. Shoda se za jistých podmínek s ohledem na slovnědruhovou nebo větnou realizaci subjektu nerealizuje. (viz dále).

Subjekt slovně realizovaný

Ve větách se slovesem v činném rodě v predikátu subjekt vyjadřuje:

činitele děje: *Pavel požádal Petru o ruku.*

konatele děje: *Probudila mě bolest zubů.*

nositele změny: *Malá Barborka i větší Vašek onemocněli téměř současně.*

nositele vlastnosti: *Naše angličtinářka je moc přísná. Oskar byl výborným tenistou.*

Ve větách se slovesem v rodě trpném v predikátu subjekt vyjadřuje:

jednoho z účastníků děje, zpravidla osobu nebo věc, které se děj bezprostředně týká, nikoli však činitele: *Stará paní byla ohrožována rozzuřeným psem (činitel) psem = příslovečné určení původce děje. Srov.: větu se slovesem v rodě činném: Rozzuřený pes (činitel) ohrožoval starou paní.*

Podmět a jeho vyjadřování:

substantivem: *Rodné číslo slouží k identifikaci osob. Nocí se neslo táhlé vytí vlků ze zoo.*

adjektivem: *Sytý hladovému nevěří. Kladné ionty se vlivem elektrického pole pohybují směrem k zemi, záporné směrem vzhůru.* (v závislosti na předchozím kontextu řídicí substantivum *ionty* se nemusí opakovat a jeho místo uvolněné elizí ve větě struktuře přebírá jeho přívlastek *záporné*).

různými druhy zájmen: *To se mi nelíbí. Ty jsi nezapomněl? Naši to už vědí Kdo volal? Co se ti stalo? Nikdo nepřišel Nic tam nezbylo. Někdo z nás to bude muset zařídit. Pověz mi, kdo to zařídí.*

substantivními číslovkami: *Milion má šest nul, tisíc jen tři, sto ještě o jednu méně.*

infinitivem: *Krást a podvádět je trestné. Studovat ho moc nebavilo.*

větou vedlejší: *Kdo ve svém úsilí nepoleví, dosáhne pravděpodobně úspěchu.*

Jména v subjektu jsou obvykle v nominativu.

V genitivu: tzv. numerativ

- a) ve spojení s číslovkou základní od pěti výš: od pěti výš, *sedm trpaslíků, dvanáct loupežníků,*
- b) po číslovkách neurčitých a adverbích vyjadřujících neurčité množství: *mnoho účastníků, hodně připomínek*
- c) **v genitivu partitivním:** s významem velkého množství *Letos se ale urodilo švestek!*
- d) **v genitivu záporovém:** je prostředkem výrazně knižním: *Neminulo dne, aby na ni nemyslel.*
- e) **Vedlejší větou:** ta bývá obvykle uvozena: **vztažnými zájmeny** *kdo, co, který:* *Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá. Co se vleče, neuteče.* Vztažné zájmeno plní gramatickou funkci, začleňuje vedlejší větu do struktury věty řídicí. *Kdo se směje naposled, ten se směje nejlépe.*

podřadicími spojky: *že, kdyby, aby* aj: *Těší mě, že vás konečně poznávám osobně. Mrzí mě, že Vám nemohu podat příznivější informaci.*

korelativy (tzv souvztažnými výrazy): ve větě řídící je zájmeno odkazovací (není větným členem), k němu se vztahuje zájmeno vztažné nebo spojka.

Ten, kdo dosáhne plného počtu bodů, přijde o řidičský průkaz.

Ti, kteří se zapsali do kurzu informatiky, půjdou do učebny G 7.

To, co se mi dnes přihodilo, je naprosto neuvěřitelné.

To, že se nic nestalo, byla jen náhoda. Srov.: Že se nic nestalo, byla jen náhoda.

Zájmena vztažná, resp. zájmenné výrazy v korelativách **plní funkci gramatickou**. Uvozují, připojují větu vedlejší, tedy začleňují větně vyjádřený větný člen do věty řídící. *Kdo se směje naposled, ten se směje nejlépe.* Půjčili jsme si plachetnici, **která** byla vybavena výkonným motorem. (Pozn. vztažné zájmeno *který* je subjektem vedlejší věty přívlastkové.)

Subjekt pronominální

- a) vyjádřený osobním zájmenem 1. a 2. os. sg. nebo pl.
- b) vyjádřený zájmenem, jehož užití není podmíněno předchozím verbálním kontextem: tázací, vztažná, neurčitá, záporná.
Nic se neděje. Každý může chybovat. Někdo se nedostavil? Kdo se o to zajímá? Nedokázala jsem mu to říct ani já. Kdybys to věděl aspoň ty!

Subjekt vyjadřovaný osobním zájmenem 1. a 2. os. sg. nebo pl.

aa) mluvčí staví sebe do protikladu k adresátovi, popř. jiné osobě: *Já jsem ti to říkala, ale tys mi nevěřil. Já jsem byl pro, ale Jana nesouhlasila.*

bb) pojmenování mluvčího / adresáta je jádrem výpovědi (sdělně nejzávažnější): *Jako poslední jste přišel vy. Nakonec jsem si sedla já*

cc) **Zájmeno je rozvito:**

Já, která jsem ho vždycky omlouvala, jsem toho už měla dost. Já nešťastník jsem na to úplně zapomněl.

dd) **zájmeno je složkou několikanásobného větného členu:** *Já, ty a Zuzana bychom mohly zítra zajet do Brna.*

Subjekt pronominalizovaný

Pronominalizací se rozumí užití zájmena v závislosti na předchozím nebo následujícím kontextu. Z kontextu je zřejmé, ke kterému pojmenování se zájmeno vztahuje, a právě tímto odkazem je identifikována osoba, věc, událost, vlastnost apod. označená.

- a) zájmenem osobním 3. os. sg. a pl. *on, ona, oni ... Kristýně jsem to vyřídila, ale ona na to asi zapomněla,*
- b) zájmenem ukazovacím substantivně, nebo adjektivně užitým: Srov. jako substantivum: *ten, ta, to; takový Nakonec jsme se rozhodli pro KB, protože ta nám nabídla nejlepší podmínky. U Ivy jsem viděla*

kávovar Delonghi. Takový by se mi taky hodil.

Tato zájmena **plní funkci textově konektivní**, tj. vyjadřují explicitně návaznost výpovědi v textu

Slovní nevyjadřování subjektu

Subjekt nevyjádřený

v **1. a 2. os. sg. a pl.:** jde o základní formu. Komunikanti se nacházejí a) ve společné komunikační situaci (identifikace obou probíhá v kontaktu, tzv. tváří v tvář), *Nechceš tu zůstat? Co **jste** se tam dozvěděli? Přijdu později. Právě včera **jme** se dohodly.*

Pozn.: V písemném projevu tzv. shoda podle smyslu, jde evidentně o ženy

b) v odlišné komunikační situaci (bezkontaktní identifikace jinými prostředky, např. jménem a telefonním číslem, hlasem, elektronickou adresou, heslem nebo různými druhy kódů, RČ, PIN, osobním číslem apod.).

Subjekt elidovaný

Elize je nevyjádření (neobsazení) větné pozice v závislosti na kontextu.

Subjekt je elidován v závislosti na kontextu v 3. os. sg. nebo pl.

Slovní nevyjádření subjektu v 1. a 2. osobě sg. a pl. se za elidovaný podmět nepovažuje (viz výše subjekt nevyjádřený). Jeho nevyjádřenost je primární, naopak užití osobního zájmena je vždy něčím podmíněno a ovlivněno (viz výše). Elize je nevyjádřenost sekundární. Subjekt je totiž primárně realizován substantivním pojmenováním.

K elizi dochází za příznivých podmínek v posloupnostech výpovědi v textu a podobně jako pronominalizace plní funkci textově konektivní.

*Exekuci může **obec** provést třemi způsoby. 1. **E** Zjistí si dotazem v bankách či jiných finančních institucích, kde má dlužník uloženy peníze a tzv. příkázáním pohledávky si **E** strhne z jeho účtu dlužný obnos.*

*2. **E** Zajistí, aby dlužná částka byla sražena dlužníkovi z mezd, z důchodu, ze sociálních a nemocenských dávek apod.*

*3. **E** Prodá zabavené movité věci.*

E= elidovaný podmět odpovídá elizi substantiva *obec*, subjektem tedy není osobní zájmeno *ona*!!!!

Subjekt všeobecný

Subjekt všeobecný (SV) je slovně nevyjádřený: sloveso v predikátu bývá ve tvaru 3. os. sg. nebo pl. anebo v 1. os. pl.

Neřvi, jako by tě na nože brali (SV), vždyť ti nikdo nic nedělá.

Bývá v příslovích, sloveso v predikátu bývá většinou ve tvaru 3. os. sg. nebo pl. anebo v 2. os. sg.: *Vola za rohy, člověka za jazyk lapají* (SV). *Hlavou zed' neprorazíš* (SV).

V kuchařských receptech mívá predikátové sloveso převážně tvar 1. os. pl., nejde o subjekt nevyjádřený, ani pronominální *my*!!!!

Maso nejprve rukou jemně naklepeme, potom osolíme a obalíme v mouce, rozšlehaném vejci a strouhance. Smažíme dozlatova.

Druhy subjektu v textu

Pavel mi tu knihu včera vrátil (substantivní). *Půjčila jsem** (nevyjádřený). *ji však hned Renátě. Prosila mě o ni* (elidovaný), *protože o ní před časem mluvili* (všeobecný). *v televizi. Neboj se* (nevyjádřený), *ona* (pronominalizovaný) *mi ji vrátí a já* (pronominální) *ti ji pak hned půjčím. Hned tak to* (pronominalizovaný) *ale nebude. Ta* (pronominalizovaný) *není jako Pavel.*

*Nejde o pronominální subjekt *já*!!!! Ten je až ve třetí výpovědi od konce.

Úkol 23

Které výrazy jsou ve funkci podmětu a v jakém jsou tvaru?

A. 1. Kdo souhlasí? 2. Co proti ní vaší mají? 3. Usilovným pátráním přibývalo důkazů o trestné činnosti zadrženého. 4. Jedni půjdou přes Častonice, druzí přes Píska, všichni se sejdem na hradě Křivoklátě. 5. Ve smíšené čtyřhře nás reprezentovali Nový se sestrou. 6. Do soutěže bylo zasláno na tři sta písniček. 7. Od řeky se ozvalo burácivé ahóooj. 8. Někteří zůstali, jiní odešli už o přestávce. 9. Do rána nezůstalo po sněhu ani památky. 10. Sytý hladovému nevěří. 11. Čiň čertu dobře, peklem se ti odslouží. 12. Tys mu nic neřekla? 13. Nových vám vzkazují, že tento víkend nepřijedou. 14. Líbilo by se vám strávit jeden měsíc na pustém ostrově? 15. Ještě v osmdesátých letech minulého století mnoho dívek uzavřelo během svého vysokoškolského studia manželství. 16. Omluvil se.

B. 1. Zdálo se, že drahá posila první etapu závodu vůbec nedokončí. 2. Kdo šetří, má prý za tři. 3. *Když* je spojka podřadicí. 4. Kolik je π ? 5. AIDS představuje asi největší hrozbu lidstvu. 6. Na začátku druhého taktu je přece bé. 7. Trojka staví přímo před divadlem. 8. Několik přátel se rozhodlo navštívit Nepál a Tibet. 9. Udržet v zimě silnice sjízdné je finančně velmi náročné. 10. *Skrz* je předložka nebo příslovce? 11. X má dvojí výslovnost. 12. Prvních pět nejlepších studentů obdrží mimořádné stipendium. 13. Stovky příznivců přišly na náměstí, aby přivítali své idoly. 14. Moci být prospěšná potřebným lidem naplňovalo řádovou sestru

uspokojením, že nežije nadarmo. 15. Přestat být závislý na droze se mu ještě nikdy nepodařilo.

Úkol 24

Nahrad'te podmět věty jednoduché vedlejší větou podmětnou a naopak, pokud je to možné.

1. Úspěšní řešitelé budou odměněni knihami a kompaktními disky. 2. Je marné mu každý den domlouvat, aby si dával na své věci pozor. 3. Je bezpodmínečně nutné, abys přijela již zítra. 4. Zůstat v takových chvílích stranou je pro většinu z nás nesmírně těžké. 5. Kdo vyrábí automobily, měl by dobře znát požadavky zákazníků. 6. Včasné zavádění výsledků vědeckého výzkumu do praxe je pro nás stále ještě spojeno s mnoha problémy. 7. Ti, kdož byli podvedeni, se spravedlnosti zřejmě nedočkají. 8. Uchazeči o studium češtiny obdrží včas požadavky k přijímacím zkouškám. 9. Tenkrát mě nenapadlo, abych se ho na tu záležitost přeptal. 10. Být předmětem trvalé pozornosti je leckdy velmi nepříjemné. 11. Kdo vlastní měnu zemí EU (kromě britské libry), měl by ji do konce roku směnit za euro.

Úkol 25

Zamyslete se nad výrazem *to* v následujících syntaktických celcích. Posuďte jeho syntaktickou a slovnědruhovou platnost.

1. To se ti asi něco zdálo. 2. Hrklo to v něm. 3. To se ale blýsklo! 4. Leželo mu to dlouho v hlavě. 5. V kamnech to zapraskalo. 6. To se ti to ale povedlo! 7. Nedá mi to spát. 8. Slíbila jsem mu to. 9. Že nemluví nadneseně, to jsem věděl. 10. Rozhořčuje mě to, že si máme cestovné hradit sami, i když to má vysílající organizace ve svém rozpočtu. 11. To umyvadlo se k nám dostalo velmi zajímavou cestou. 12. To se už dnes nenosí. 13. Vylézt na Mont Blanc, to byl jeho první cíl. 14. To už máš zase hlad? 15. To bych se divila, že by mu to takhle řekla. 16. To je nesporně mimořádně zajímavá stavba.

Úkol 26

Pokuste se vysvětlit, proč je podmět vyjádřen osobním zájmenem.

1. My jsme se nikdy nehádali, ale teď jako by se s námi něco stalo. 2. Já se to dozvěděl teprve včera. 3. Ty už k nám nepřiješ? 4. My o vlku a vlk za humny. 6. V první kanceláři sedím já, v druhé Jano a v třetí Roman. 7. Jen on sám mohl učinit takové rozhodnutí. 8. Mírek dává za pravdu Zbyňkovi, neboť on chce obě znesvářené strany smířit. 9. Já, který jsem měl vždycky všechno ve skladu v pořádku, jsem teď nemohl najít jednu elektrickou vrtačku. 10. Co vy na to? 11. Všichni se jim to snažili rozmluvit, ale oni si nedali říct. 12. Já a ty jsme bratři. 13. Já hlupák jsem mu zase naletěl. 14. Já, ženská nešťastná, teď budu na stará kolena bez práce,

Úkol 27

a) **Doplňte interpunkci.**

b) **Vyhledejte podmět a přísudek. Určete jejich druh. Rozlište přísudek ve větě bezpodmětě.**

Zatímco obyvatelé takřka celé Evropy úpí pod náparem neobvykle třeskatých mrazů jsou na starém kontinentu místa kde se na tak kruté počasí těšili mnoho let. Úplná bruslařská horečka zachvátila v těchto dnech Nizozemsko. Vrcholí právě dnes. Přes milion diváků a bruslařských entuziastů zaplavilo severní Frísko aby spatřilo na 16 000 závodníků kteří budou při legendárním teprve patnáctém ročníku závodu brázdit zamrzlé kanály. Další miliony Nizozemců zasedají k televizním obrazovkám neboť celý závod je přenášen živě už od páté hodiny ranní.

Dychtiví bruslaři se začínali řadit do dlouhých zástupů na přihlášky do závodu už od včerejšího rána. První na řadě osmačtyřicetiletý Frísan obutý navzdory mrazu do typických dřeváků byl odměněn závodnickým číslem 9107.

„Je to krásné číslo. Přijdu na start v půl osmé“ pochvaloval si včera Douwe de Jong.

řista špičkových rychlobruslařských maratonců však vyráží už v půl šesté. Čeká je ničující závod jenž je provede deseti středověkými městy. První závodníci by měli dobruslit zpět asi po sedmi hodinách.

D. Věta a její struktura. Konfrontace „tradičního“ a valenčního přístupu k větě a její stavbě

Jazyk jako systém

Jazykový systém = tvořen jazykovými prvky určitým způsobem uspořádanými a vstupujícími vůči sobě do určitých vztahů. Povědomí jazykové struktury a složitého a vnitřně uspořádaného jazykového systému – věkem podmíněno; malé děti mnohdy tvoří podle známého modelu slova/tvary v jazyce neexistující.

Subsystémy

Složen z dílčích subsystémů (rovin, plánů); fonologického, lexikálního (+ slovtvorného), morfologického, syntaktického a textového.

Subsystémy – tvořeny a) z jednotek nižších nebo vyšších; b) jednoduchých nebo složených. Mezi jednotkami a mezi subsystémy jazykového systému jako celku = různé druhy vztahů.

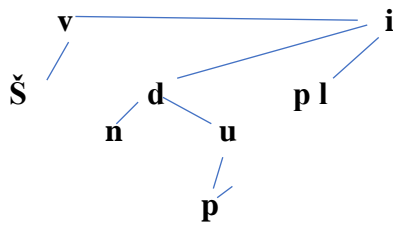
Jednotky ve struktuře systému

Pojetí struktury v syntaxi

Tradiční skladba

Větná struktura jako hierarchie skladebních dvojic a větných členů

Školní výuka / některé druhy příslovečných určení bohužel už po léta ignoruje.

Valenční skladba

Založena **na valenci jako větotvorném principu.**

U některých plnovýznamových slovních druhů (sloves a některých adjektiv, substantiv a adverbí) = **schopnost vázat na sebe jistý počet slov v určité formě; v případě VF v predikátu podílet se na větovém základu, tj. základové větne struktuře (ZVS),** popř. zčásti i na rozvíjení ZVS (zvl. u infinitivů a dějových substantiv a adjektiv).

Valence větotvorná

Tradiční syntax versus valenční syntax

Základní skladební dvojice versus ZVS

Forma versus forma + význam

Petr (Po)----dospěl (Př) základní skladební dvojice

*Petr už snad konečně **dospěl.*** = *nabýt vývojové zralosti, tj. být dospělý*

***Petr dospěl** bohužel k chybnému závěru.* = *vývojem dojít, postoupit*

Průvod dospěl až na Žižkov. = *pohybem se octnout (kniž.)*

Valence a věta

Gramatický větný vzorec

Valence a její druhy

Větotvorná valence (VF)

Nvětotvorná valence (non VF)

Verbální valence (slovesné tvary určité i neurčité: kromě VF také infinitiv, přechodník)

Neverbální valence (nominální: některá substantiva, adjektiva a adverbia)

Verbální valence jako valence nevětotvorná

Nominální valence jako valence větotvorná

E. Gramatická a sémantická stránka větné struktury a jejich vztah

Typy větných struktur podle valence VF

Základová větná struktura

Větné pozice a jejich vlastnosti

Odvozená větná struktura

Obligatornost – potenciálnost

Valenční potenciál a význam VF

Lexikální význam VF a ZVS

Hod' ten papír do koše.

někdo – hodil – něco – někam *Bára hodila nejdál.*

někdo – hodil – něčím – někam / nějak něčím:

oštěpem, diskem, míčem ... je potenciální

Bára hodila po Martinovi bačkorou. někdo – hodil – něčím – po někom
něčím: je obligatorní

Skladební homonymie

Skladební homonymie versus lexikální polysémie (vícevýznamovost): jiný slovní význam, často i jiný valenční potenciál/ jinou ZVS.

Při některých televizních pořadech člověk strašně trpí.

S nom – VF

Při změně počasí trpěla babička hroznými bolestmi v kloubech.

S nom – VF – S instr

Náš Pavel odjakživa trpěl na vysoké modrooké blondýnky.

S nom – VF – na S ak

Jeho manželka mu to dlouho netrpěla. Jeho manželka to netrpěla.

S nom – VF – S dat – S ak

Větné struktury podle valence

Typy větných struktur:

- podle počtu valenčních doplňení,
- podle pádu a základního slovního druhu valenčního doplňení,
- podle větněčlenské funkce valenčního doplňení.

Počet a pádová forma valenčních doplňení

Pád prostý nebo předložkový

Alternativní vyjádření větné pozice

Větněčlenský význam výrazu

Větněčlenská funkce výrazu v ZVS

ZVS a jiné výrazy

Větné struktury bezpodměté

Věty primárně bezpodměté:

- 1. s VF plnovýznamovým**
- 2. s VF sponovým**

Věty sekundárně bezpodměté:

Větné struktury deagentní a dekauzativní

Primární a sekundární diateze a jejich výrazové prostředky

Základní sémantické typy

Sémantická struktura věty

Intence, intenční pole VF, participant, sémantická role

Intence je vlastnost sloves, dějových substantiv a adjektiv. Jejich lexikální význam je zaměřen na jistý počet významových doplnění, která odpovídají účastníkům slovesného děje (stavu, procesu, změny) s nezbytnými prvky sémantické větné struktury.

Pojmenovávání participantů

Sémantický větný vzorec (SVV)

Komplexní větný vzorec

Syntakticko-sémantická klasifikace sloves

ŘEŠENÍ

A

Úkol 1

Text A

- Kadeřnictví Sandra. (chybí pozdrav a vybídnutí)
- Dobrý den. Já bych se chtěla objednat.
- Ke komu?
- To je jedno. (nejde o stálou zákaznici)

- Nakdy?
- Na příští pondělí.
- V kolik hodin?
 - Někdy odpoledne. (nepřesné, jestliže má, jak je zjevné z dalšího průběhu rozhovoru přesný požadavek – 3 hodiny)
- V jednu, v půl třetí nebo ve čtyři?
- Ve tři by to nešlo? Já to asi dřív nestihnu.
- Tak v půl čtvrté u paní Hany.
- Děkuji. Na shledanou. (zapomněla uvést své jméno)
- Počkejte! Vaše jméno!
- Náglová.
- Vájglová?
- Ne, en jako Novák.
 - Co budete chtít? (tato otázka měla zaznít dříve, od rozsahu práce se odvíjí i délka času, který zákaznice stráví na kadeřnickém křesle)
- Ostříhat a vyfoukat.
- Tak příští pondělí v půl čtvrté u paní Hany.
- Na shledanou. (obě zapomněly poděkovat)
- Na shledanou.

Text B

- Co profesor Ondříček? (zeptala se matka nedočkavě hned ve dveřích)
- Vezme mě ve čtvrtek. (odpověděl klidně Pavel)
- Říkal jsi, že dneska. (zareagovala matka podrážděně)
- Říkal to i Ondříček, ale pak oznámil, že pondělní termín odkládá na čtvrtek. Vážně mami, je to tak, na to můžeš vzít jed. (odvracel Pavel naléhavě oprávněné podezření své matky)
- Kolik brambor? (pro zklidnění atmosféry mění matka téma hovoru) *i když nepochybně musí vědět, kolik brambor jí dá její syn*
- Málo. (odpoví Pavel, protože nepochopil matčino vstřícné gesto)
- Co je málo? (zazní rozčileně matčina otázka)
- To stačí ... a hodně omáčky. *Absence číslovky a užití demonstrativa To svědčí o tom, že Pavel musí vidět alespoň na talíř*

B.

Úkol 2

1. Spisovná /norma /potřebuje/ pro běžnou /komunikaci // především /prostředky/ neutrální // a proto se /pohyby /stylistických/ charakteristik// dějí/ tak// aby pro všechny / významy// byla/ na stylistické/ ose // stále/ obsazena/ pozice/ neutrální//. 2. V době// kdy předkové/ dnešních/ národů// //bydleli/ v chýších // a rozbíjeli si /hlavy/ sekeromlaty// byl/ už /Egypt/ zemí/ s nádhernými /paláci /a chrámy// s pevnou /státní/ organizací// a plánovitým /zemědělstvím// s vědecky /podloženou/ astronomií/ a medicínou// 3. V každé/ větě /je obsažen/ jistý /výraz// který/ má/při usouvztažňování/ pojmenovacích/ jednotek/ větotvorným/ aktem //rozhodující/ úlohu//. 4. První/ přírodozpytci /dospěli/ k závěru// že jme-li/ musí/ být obdařeno/ nadpřirozenými /silami//, protože/ nejenom/ zů-

stává/ zelené/ po celou/ zimu // ale nemá /prakticky/ žádný/ kontakt/ s půdou//. 5. Když se/ třetího/ dne/ Vesuv/ uklidnil// vítr/ rozehnal/ tmavé/ mraky// a nad krajem/ vysvitlo slunce// ležela/ jako/ rubáš /na městě /a jeho/ okolí// pětimetrová/ až osmimetrová /vrstva /bílého /popela//

Úkol 3

Jakýkoliv slovník lingvistických termínů viz seznam literatury, popř. Encyklopedický slovník češtiny, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002, Nový encyklopedický slovník češtiny, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2016.

Úkol 4

1. Jenže my jsme ho tam neposlali. (*přízvuk na my – ohrazení; přízvuk na neposlali lítostivé konstatování; částice + IC my + indikativ + konkluzivní kadence klesavá= kkk.*) 2. Co bych mu to neřekl (*důraz na co – ohrazení proti podceňování typu ty mu to stejně neřekneš; částice + kondicionál přít. + kkk.*) 3. Zaručuji vám, že se příště už nic takového nestane. (*EPF*) 4. Kávu, prosím! 5. Jak jste mu to jen mohla říct! (*výtka IC na částici jak + ind. + kkst.kl.*) 6. Co kdybych tam nejel? (*částice co IC + kondicionál přít. + kkk ; mluvčí zjišťuje, jak by adresát reagoval na jeho návrh nejet tam*). 7. Posad'te se. (*výzva; imperativ+ kkk.*) 8. Ať si tu žádost podá co nejdříve. (*doporučení; částice ať + ind. + kkk.*) 9. S tím nemohu souhlasit. (*nesouhlas*) 10. Klidně se posad'te. (*Výzva částice klidně + imperativ + kkkstkl.*) 11. Nevíte, zdali bude paní Souhradová zítra přítomna? (*zdvořile formulovaná otázka, tázací věta zjišťovací zápor nevíte*) 12 Copak se mu stalo? (*otázka, tázací věta doplňovací*) 13. Že by nás neviděl? (*Otázka podivová IC na částici že + kondicionál přít/ resp. min. + kkkst.*) 14. Ať to nerozbiješ! (*varování částice ať+ indikativ + kkk.*) 15. Copak neumíš slušně pozdravit? (*Výtka, tázací věta doplňovací*) 16. A kdy jsme mu nepomohli? (*ohrazení, nikoli řečnická otázka, tázací věta doplňovací*) 17. Paní si bude přát? (*vybídnutí*) 18. Lužná nádraží – vystupovat! (*výzva*) 19. Jen ať přijde! (*dovolení, souhlas; varování IC na jen+ kkstkl.*)

Úkol 5

1. indikativ + konkluzivní kadence klesavá (*konstatování: Zítra začínají prázdniny.*) 2. partikule *co* + *a* + kondicionál přítomný + stoupavě klesavá konkluzivní kadence (*návrh: Co abys tam jela ty?*) 3. *ne* + *a* + kondicionál přítomný + stoupavě klesavá konkluzivní kadence (*varování; Ne abys tam šla sama!*) 4. kondicionál přítomný + konkluzivní kadence klesavá (*přání; To bych taky chtěla vidět na vlastní oči*) 5. partikule *co* + partikule *takhle* + infinitiv + stoupavě klesavá konkluzivní kadence (*návrh; Co takhle vyrazit do hor!*). indikativ + antikadence (*otázka: Viděla jsi ten film?*) 7. tázací slovo + indikativ + stoupavě klesavá kadence (*otázka: Odkud pocházíš, Co jsi vystudovala? Jaký obor sis vybral?*) 8. partikule *ať* indikativ v 3. os. + stoupavě klesavá konkluzivní kadence (*zprostředkovaná výzva, Ať se u mě*

zastaví zítra ve tři, doporučení. Ať si tu žádost podá co nejdřív; varování: Ať tě to ani nenapadne.) 9. partikule že + kondicionál + antikadence (otázka podivová: Že bychom si spletli datum?) 10. imperativ nedokonavého slovesa + konkluzivní kadence klesavá (zákaz výzva: Tu mříž nezamykej) 11. záporný kondicionál přítomný modálního slovesa + infinitiv přítomný + antikadence (zdvořilá prosba: Nemohla byste jim vyřídit, že si pro toho krocana přijdeme pozítří odpoledne?)

Úkol 6

1. Odmítám se v tom jakkoli angažovat. 2. Slibuji, že už to víckrát nedělám. 3. Vyzýváme vás, abyste se dostavil dne 14. 6. 2001 v 9, 00 hod. k jednání Okresního soudu v Berouně. 4. Udělují vám napomenutí za porušení disciplinárního řádu fakulty. 5. Oznamujeme vám, že svou zakázku si můžete vyzvednout v pondělí od 13-15 hodin. 6. Táži se vás, slečno nevěsto, berete si zde přítomného Antonína Barnabáše za svého manžela dobrovolně? 7. Prosím vás, mohla byste mi říct, kolik je hodin? 8. Doporučuji vám, abyste se v této záležitosti obrátili na kolegu Maříka. 9. Prosím tě, jak já jim tam pomůžu! 10. Neříkej, že o tom nic nevíš. 11. Nesouhlasím s jeho návrhem.

Podtrženými výrazy vyjadřuje mluvčí explicitně svůj komunikační záměr.

Úkol 7

Performativně užitým slovesem mluvčí vyjadřuje explicitně svůj komunikační záměr. X neperformativně užitě sloveso tuto vlastnost nemá.

S předloženým návrhem nesouhlasím. X Pavel s předloženým návrhem nesouhlasil

Pus = performativně užitě sloveso: I

1. Ptám se tě naposled, jestli s tím něco konečně uděláš. 2. Budeš se muset zeptat Karla. *doporučení* 3. Na nic se mě neptej! *odmítnutí* 4. Co se ho takhle zeptat? *návrh* 5. Nezeptáš se ho raději sama? *návrh* 6. Co bych se ho ptala! *odmítnutí* 7. Mohl bych se vás na něco zeptat? *prosba* 8. Co kdybych se ho přece jen na to zeptala? *otázka* 9. Mě ať se neptá! *odmítnutí* 10. Na nic se mě neptal. *Oznámení* 11. Jen se ho zkus zeptat! *varování* 12. Už několikrát jsem se ho na to ptala. *oznámení* 13. Zeptat se ho včas, mohl jsem si tohle odpustit. *Oznámení* 14. A kdy jsme se ho nezeptali? *ohrazení* 15. Jenže ty ses ho na to nezeptal! *výtka* 16. Mám se ho prý na to zeptat. *doporučení* 17. Že jsme se ho na to nakonec zapomněli zeptat? *otázka podivová*

Úkol 8

E = emocionální, H = hodnotící (evaluativní) P = preferenční RE = ryze emocionální

1. Těší mě, že už se cítíte líp. *E* 2. Rozčiluje mě, že se na některé spolupracovníky nemohu spolehnout. *E* 3. Nepovažuji za vhodné vyvíjet v tomto smyslu jakoukoli další činnost. *H* 4. Aby se tak tetička vrátila už dnes! *E* 5. Obávám se, že v tomto okamžiku už se nedá nic dělat. *E* 6. Jak jsme jen na

ni mohli zapomenout! E 7. Tak přece jen tu zkoušku složil! E 8. Ten je ale mazaný! H 9. Aspoň že jí zůstal ten dům. E 10. Já ... já... to byl, ale ... nechtěl jsem... RE 11. Měl by ses ke zkoušce více učit. P 12. Nebylo správné, že výsledky své práce nemohl obhájit.

Úkol 9

Viz s. 17-18.

Úkol 10

Mp = prostá možnost; Md = dovození; Ms = schopnost; Nn = nutnost, nezbytnost; Np = povinnost, (náležitost, očekávanost); Nz = záhodnost; Zú = záměr úmysl; Zz = záměr

1. Tento hrad bude muset být pro veřejnost uzavřen. Nn 2. Pavel nesmí celý měsíc cvičit. Nn 3. Je třeba uvažovat o jiném návrhu. Nz 4. Nezbylo než počkat. Nn 5. Sestra se nemohla včas vrátit. Mp 6. Potřebovala jsem si zavolat do Prahy. Nz 7. Král nechtěl věřit, že by se tento chasník mohl ucházet o princeznu. Zú 8. Harmonogram oslav kulatého výročí by měl být již hotov. Np 9. Již delší dobu mám v úmyslu změnit zaměstnání. Zú 10. Nehodlal se s tím smířit. Zú 11. Správnou řečovou výchovou se dá leccos napravit. Ms 12. Takový úkol je schopen vyřešit jen Petr. Ms 13. Rentgenový snímek umožnil přesněji určit stáří knížete Václava. Ms 14. Pavel by zasluhoval pár pohlavků. Nz 15. Letos mám v plánu navštívit rakouské Alpy. Zú 16. Šlo by to zařídit? Ms 17. Nejsem s to ti dát teď hned uspokojivou odpověď. Mp 18. Budeš si muset počkat do zítřka. Nz 19. Uvedená hmota je nehořlavá. N 20. Moje teta Herta přemluví kohokoli k čemukoli. Ms 21. Právě teď je mi do breku. Zú

Úkol 11

1. V takovém případě ovšem mohu váš návrh akceptovat. 2. Z titulu své funkce se té akce nemohl nezúčastnit. 3. S výsledky uvedeného výzkumu jsme se směli seznámit až nyní. 4. Každý návštěvník se musí zapsat do pamětní knihy. 5. Nemůžeš mi tu knihu přinést už zítra? 6. Nemusíte odpovídat, pokud nechcete. 7. Pro nemoc jsem nemohl přijít. 8. Musíte odpovídat, i když nechcete. 9. Neměl jinou možnost než přihrát na levé křídlo. 10. Ivan musel uvedené případy přece zaregistrovat. 11. Najednou mu přišlo, že se musí od plic zasmát. 12. Lidé neměli chuť o tom diskutovat. 13. Máš se u něj zastavit v pět. 14. Není nezbytné, aby k nám přišel on sám. 15. Nebylo nutno tak spěchat. 16. Výsledky inventury bylo třeba ještě jednou zkontrolovat.

Jistotní modalita: 10+11; voluntativní modalita: 2+4+8+9+16 nutnost; 1+5 + +14 +15 + 6 možnost; 3 dovození; 13 povinnost

Úkol 12

1. *Ne*posuzovali jeho práci zcela objektivně. X *Pos*uzovali jeho práci neobjektivně. 2. Neměl pro svá tvrzení dostatečné důkazy. X Měl pro svá tvrzení

nedostatečné důkazy 3. Nevíš ještě všechno X Nevíš nic. 4. Zámecká sbírka neobsahuje žádné cenné exempláře X Zámecká sbírka. neobsahuje žádné bezcenné exempláře 5. Už nám prý nezavolá. X Nikdy nám prý nezavolá. 6. Jahodovu zmrzlinu opravdu nemám ráda. X Jahodovu zmrzlinu mám opravdu nerada 7. Na nástupišti jsem nezahlédla žádnou známou paní. 8. Marta nemá hluboké znalosti především z chemie. 9. Některá umělecká díla nemají pomíjivou hodnotu. X Některá umělecká díla mají nepomíjivou hodnotu. 10. Nebyl doma pro nikoho. 11. Nikdo totiž o tom nic neví. 12. Kolem ní se netočí nikdy mnoho obdivovatelů. X Kolem ní se nikdy netočí málo obdivovatelů.

Úkol 13

1. Nikdy jsem neměl pro nikoho čas 2. Nepodali jsme zprávu ani akademickému senátu, ani vedení školy. 3. Nemáme teď nic důležitého na práci. 4. Toho člověka ještě Zita nikde neviděla. 5. Ještě jste neměli dost příležitostí seznámit se s naší zemí? Ještě jste nikdy neměli dost příležitostí seznámit se s naší zemí? 6. S tímto řešením jsem se ještě nikde nesešel. 7. Nikdo by nám nemohl vytýkat malou připravenost na první závod. 8. Ten spis jsem nikam nezaložila. 9. Nikdo z nás se ve studiu neuspokojí jen s průměrnými výsledky. 10. Žádný zájemce nevyplnil takovou malou kartičku.

Úkol 14

1. Jsem si tím naprosto jistá. 2. Zdalo se mi, že někdo klepal. 3. Ty (ICa intonační průběh) už jsi tu knihu našla? 4. Pochybuji o tom, že se mi to podaří. 5. Ještě (IC) abych ho prosila! 6. Tato zjištění bezpochyby ovlivní naši další investiční činnost. 7. Rád bych pracoval ve vašem výzkumném týmu. 8. Slušelo by se, aby ho šel někdo navštívit. 9. Měl by ses ke zkoušce více učit. 10. Nebylo správné, že výsledky své práce nemohl obhájit. 11. Těší mě, že vás poznávám. 12. Rozčiluje mě, že se na některé spolupracovníky nemohu spolehnout. 13. Nepovažuji za vhodné vyvíjet v tomto smyslu jakoukoli další činnost. 14. Aby se tak tetička vrátila už dnes! 15. Patrně na naše ujednání zapomněl. 16. Že (IC)zase práci odevzdal po termínu? 17. Kdoví jestli si toho někdo vůbec všimne! 18. Co (IC) když mluvil pravdu? 19. Jak (IC) jsme jen na ni mohli zapomenout! 20. Tak přece jen tu zkoušku složil! 21. To muselo být úplně jinak. 22. Jen (IC)jestli se mu to podaří! 23. Ten je (IC) ale mazaný! 24. Aspoň že jí zůstala chata. 25. Já ... já... to byl, ale ... nechtěl jsem... 26. Málem se mu to podařilo. 27. Bezpochyby bude dobrou posilou loňského mistra. 28. Je možné, že nás neslyšel. 29. Možná o tom vůbec nic neví.

Úkol 15

Jsou vyznačeny jen takové syntaktické dvojice, které činily studentům prezenčního studia potíže. Kurzívou jsou vyznačena slova, která nevstupují do syntaktického vztahu. Pozornost je třeba věnovat sekundárním předložkám a částicím (viz Zimová, L. Obtížnější jevy syntaktické analýzy I. UJEP v Ústí nad Labem, 2007.)

1. S ohledem na chráněnou oblast Kokořínska bylo nutno stavbu dálnice přeložit. 2. Do konce utkání mohlo prý chybět snad jen pár sekund. 3. *No, to jsi tomu dala!* 4. Co já se jen nastarám a k čemu mi to je. 5. Na takové zážitky se *přece* nezapomíná. 6. Váš úspěch závisí v *prvé řadě* na vás. 7. Přivítali nás *dokonce* chlebem, solí a medovinou. 8. Podle pověsti byl poklad zazděn v hradním sklepení. 9. *Zmobilizovat poslední zbytek sil a dojít do základního tábora, (vytčený větný člen)* to byla jeho poslední šance na přežití. 10. Navzdory ne zrovna nejlepším tréninkovým možnostem se nám podařilo v soutěži se udržet. 11. Během zahraničního pobytu získal bezpochyby řadu cenných zkušeností a poznatků. 12. Za špatného počasí bychom se museli *pravděpodobně* uchýlit do chaty na Zubřím. 13. *Vím já, co se mu v té chvíli honilo hlavou?* 14. Proč to musím být *právě* já? 15. Pacient musel být převezen vrtulníkem do nemocnice na Královských Vinohradech.

Úkol 16

1. Při silném větru proti svým soupeřům měl v závodě kanoistů náš Dvořák jako levák značnou nevýhodu. (*při větru – proti soupeřům; všichni jeli jedním směrem*) 2. Neočekávaná změna počasí ohrozila nebezpečně probíhající volejbalové soutěže (*ohrozila – nebezpečně; probíhající – nebezpečně*) 3. Doprostřed stolu postavila rychle vyřezávanou mísu s ovocem postavil. (*postavila – rychle; vyřezávanou – rychle*) 4. Při zpáteční cestě jsme si prohlédli nedávno zrestaurovanou starobylou kolonádu. (*prohlédli – nedávno; zrestaurovanou – nedávno*) 5. Díval se na dívku z vedlejšího pokoje. (*díval se – z v. pokoje; dívka z v. p.*) 6. Po večerech zkoumal pečlivě nalezené střepy (*zkoumal – pečlivě; nalezené – pečlivě*) 7. Poslouchal s dojetím vyprávěný příběh. (*poslouchal – s dojetím; vyprávěný – s dojetím*) 8. Také se mi líbily povídky ze studentského života Zikmunda Wintra. (*povídky – ze st. života ZW; povídky o životě studentů, jejichž autorem je ZW*) 9. Na finálový zápas se připravoval se spoluhráči a s usilovnou vytrvalostí. (*nejde o několikanásobnost*) 10. Zním Dagmar lépe než Ingrid. (*Ingrid zná D. méně; souvisí s nesklonností obou ženských jmen, srov.: znám Evu lépe než Milenu / než Milena*)

Úkol 17

Vrátili jsme se sice unaveni, ale šťastni. 2. Tento objekt bude muset být pro veřejnost ihned uzavřen. 3. V této záležitosti jsme s vámi zajedno. 4. Kdo by si to byl tenkrát pomyslel! 5. Naše babička si umí poradit se vším. (modální sloveso v širším slova smyslu, podobně jako sloveso *dokáže* – viz výše kap. o voluntativní modalitě) 6. Kultura a civilizace jsou dva naprosto odlišné pojmy. 7. Nezapomeňte předložit požadované foniatické potvrzení. 8. Při vyučování se nesmí vyrušovat. 11. Pro nemoc by se stejně nemohl zúčastnit. 12. S tvým závoděním je nadobro konec. 13. U jídelního stolu se nedal nikdy dlouho přemlouvat, byl vždycky při chuti. 14. Prý je to jedno z nejkrásnějších měst za polárním kruhem. (Viz Zimová, L.: Obtížnější jevy syntaktické analýzy I. UJEP v Ústí nad Labem, 2007.) 15. Byla bych velmi ráda, kdyby se ti podařilo odložit svůj odjezd o týden.

Úkol 18

1. Teprve po důkladném rozboru situace vám budeme moci dát vyčerpávající odpověď. *sls* 2. Sklenička rup *cts* a roztříštila se *slj*. na tisíc střepeň. 3. Význačnou barokní stavbou je *jmsp* bezesporu pražský svatojakubský chrám. 4. V příštím roce bys měl dosáhnout *srls*. ještě lepších výsledků. 5. Snažila jsem slj se podchytit její zájem o regionální historii. 6. Prý to bylo za pět prstů *fr*. 7. Byls nominován do národního mužstva? *slj*. 8. Citrusový plod – vydatný zdroj vitamínů *jbs.*; 9. Nate! 10. Vaše informace jsou značně nepřesné, a proto zavádějící *jmsp*. 11. Najednou se setmělo a pochvilu začalo pršet*. 12. Příčinou většiny nehod bylo nepřizpůsobení jízdy momentálnímu stavu vozovky. 13. Aby bílá bílá byla! 14. Tato nabídka byla zřejmě z nejvýhodnějších. 15. Nedokázala přestat kouřit. 16. Nemohla byste mu vyřídit, aby se dostavil v úterý v úředních hodinách na studijní oddělení? 17. Přestaň být tak náročná k druhým, jestliže nedokážeš být stejně náročná i sama k sobě.

*Složený souslovný = sls; citoslovečný = cts. slovesný jednoduchý = slj.; slovesně-jmenný/ jmenný se sponou =; slovesný složený = srls.; slovesný jednoduchý slj.; frazém = fr.; jmenný beze spony jbs.; * základní člen věty jednočlenné slovesné, ve valenčním popisu – predikát;*

Úkol 19

1. Můj strýc byl celý život učitelem. 2. Buď budeš chudý a nezávislý, nebo bohatý a nesvobodný. 3. V tom jsme si byli naprosto jisti. 4. O jeho příjezdu jsme se dověděli teprve včera. 5. Aleš byl vyvolán k tabuli jako první. 6. Tento film není vhodný pro děti, kterým nebylo ještě 12 let. 7. Na této fotografii je spolu se svými přáteli. 8. Jistě by mu tenkrát odpustila, kdyby se vrátil. 9. Jen kdyby ses byl býval víc učil! 10. Strašidla prý nejsou. 11. Jsa roztržitý, pořád někde něco zapomínal. 12. Přece bys nemohla být tak necitelná! 13. Co je vám? 14. Na dané otázky je nutno odpovídat co nepřesněji. 15. Nejčastějšími příčinami nehod bývají nepřiměřená rychlost a nedání přednosti v jízdě. 16. Otec se bude muset podrobit náročné operaci. 17. Včera jsme se byli koupat v Habrovickém rybníku. 18. Večer tu není kam jít. 19. Lépe nemluvit, ale jednat. 20. Příští týden je v nemocnici, takže se nebude moci na přípravách slavnostního zasedání vědecké rady podílet. 21. Kdybys raději mlčel! 22. Stejně bych bývala musela v Praze přestoupit.

Sp. = spona; pomocné = p; plnv. = plnvýznamové

Úkol 20

1. K nenávisti měla vždycky daleko. *f* 2. O ochraně životního prostředí by se nemělo jen hovořit. *m* 3. Máš nějaké sourozence? *Pln*. 4. Má ve své kanceláři instalován nový výkonný počítač. *p* 5. Protější dům má od loňska novou střechu. *pln*. 6. Nemáš pravdu! *F*. 7. Něco takového jsme ale na mysli neměli. *f* 8. Dnes máme docela jarně. *s* 9. Mají syna na vysoké škole. *pln*. 10. Máš se zastavit odpoledne v knihovně. *m* 11. Mají pro tebe konečně tu knihu *pln*, kterou jsi měl přes půl roku objednanou. *p*. 12. Nikdy jsem proti němu nic neměla. *f* 13. Příliš v lásce ho tedy nemám. *f* 14. Už zítra máme zase pátek. *s*. 15. Co zas má? *f*. 16. Mirek má auto na rozsypaní. *pln* 17. Měj se fajn! *f*. 18. Přitom mějte na zřeteli *f*, že od 1. 4. příštího roku má platit nový celní předpis *m*. 19. Soused má nové auto

pln. 20. Kvalitní infrastruktura má velký význam pro rozvoj celého regionu f. 21. Na svátky už má napečeno. p. 22. Divila jsem se, že měl tak uklizeno. p

Modální = m. sponové = s. plnovýznamové = pln. Funkční = v souslovích = f. pomocné = p

Úkol 21

1. Jeho projekty byly vždy dokonalé. (*bez jediné chyby*) 2. Příjezdová cesta byla zatopená. (*pod vodou*) 3. Lubošův projev byl značně nesouvislý. (*bez ladu a skladu, bez jasné perspektivy*) 4. Mirka je prý docela hezká dívka. (*k světu*) 5. Obžalovaný je zcela nevinný. (*bez viny*) 6. Buďte úplně klidný. (*v klidu*) 7. Zkušební provoz byl téměř bezporuchový. (*bez poruch*) 8. Tohle má být jedlé? (*k jídlu*) 9. Jen voda ve studni na návsi je pitná (*na pití*). 10. Koně ve výběhu jsou chovní. (*na chov*). 11. Turistická cesta byla tak namrzlá (*pod ledem*), že se po ní nedalo bezpečně jít.

Úkol 22

A. 1. Kdo souhlasí? 2. Co proti ní vaší mají? 3. Usilovným pátráním přibývalo důkazů o trestné činnosti zadrženého. 4. Jedni půjdou přes Častonice, druzí přes Píska, všichni se sejdem na hradě Křivoklátě. 5. Ve smíšené čtyřhře nás reprezentovali Nový se sestrou. 6. Do soutěže bylo zasláno na tři sta písniček. 7. Od řeky se ozvalo burácivé ahóóój. 8. Někteří zůstali, jiní odešli už o přestávce. 9. Do rána nezůstalo po sněhu ani památky. 10. Sytý hladovému nevěří. 11. Čiň čertu dobře, peklem se ti odslouží. 12. Tys mu nic neřekla? 13. Nových vám vzkazují, že tento víkend nepřijedou. 14. Líbilo by se vám strávit jeden měsíc na pustém ostrově? 15. Ještě v osmdesátých letech minulého století mnoho dívek uzavřelo během svého vysokoškolského studia manželství. 16. Omluvil se.

B. 1. Zdálo se, že drahá posila první etapu závodu vůbec nedokončí. 2. Kdo šetří, má prý za tři. 3. *Když* je spojka podřadicí. 4. Kolik je π ? 5. AIDS představuje asi největší hrozbu lidstvu. 6. Na začátku druhého taktu je přece bé. 7. Trojka staví přímo před divadlem. 8. Několik přátel se rozhodlo navštívit Nepál a Tibet. 9. Udržet v zimě silnice sjízdné je finančně velmi náročné. 10. *Skrz* je předložka nebo příslovce? 11. X má dvojí výslovnost. 12. Prvních pět nejlepších studentů obdrží mimořádné stipendium. 13. Stovky příznivců přišly na náměstí, aby přivítali své idoly. 14. Moci být prospěšná potřebným lidem naplňovalo řádovou sestru uspokojením, že nežije nadarmo. 15. Přestat být závislý na droze se mu ještě nikdy nepodařilo.

Úkol 23

1. Úspěšní řešitelé budou odměněni knihami a kompaktními disky. 2. Je marné mu každý den domlouvat, aby si dával na své věci pozor. 3. Je bezpodmínečně nutné, abys přijela již zítra. 4. Zůstat v takových chvílích stranou je pro většinu z nás nesmírně těžké. 5. Kdo vyrábí automobily, měl by dobře znát požadavky zákazníků. 6. Včasné zavádění výsledků vědeckého výzkumu do praxe je pro nás stále ještě spojeno s mnoha problémy. 7. Ti, kdož byli podvedeni, se spravedlnosti zřejmě nedočkají. 8. Uchazeči o studium češtiny obdrží včas požadavky k přijímacím zkouškám. 9. Tenkrát mě nenapadlo, abych se ho na tu záležitost přeptal. 10.

Být předmětem trvalé pozornosti je leckdy velmi nepříjemné. 11. Kdo vlastní měnu zemí EU (kromě britské libry), měl by ji do konce roku směnit za euro.

Úkol 24

1. To se ti asi něco zdálo. 2. Hrklo to v něm. 3. To se ale blýsklo! 4. Leželo mu to dlouho v hlavě. 5. V kamnech to zapraskalo. 6. To se ti to ale povedlo! 7. Nedá mi to spát. 8. Slíbila jsem mu to. 9. Že nemluví nadneseně, to jsem věděl. 10. Rozhořčuje mě to, že si máme cestovné hradit sami, i když to má vysílající organizace ve svém rozpočtu. 11. To umyvadlo se k nám dostalo velmi zajímavou cestou. 12. To se už dnes nenosí. 13. Vylézt na Mont Blanc, to byl jeho první cíl. 14. To už máš zase hlad? 15. To bych se divila, že by mu to takhle řekla. 16. To je nesporně mimořádně zajímavá stavba.

Úkol 25

1. My jsme se nikdy nehádali, ale teď jako by se s námi něco stalo. 2. Já se to dozvěděl teprve včera. 3. Ty už k nám nepříjdeš? 4. My o vlku a vlk za humny. 5. V první kanceláři sedím já, v druhé Jano a v třetí Roman. 6. Jen on sám mohl učinit takové rozhodnutí. 7. Mirek dává za pravdu Zbyňkovi, neboť on chce obě znesvářené strany smířit. 8. Já, který jsem měl vždycky všechno ve skladu v pořádku, jsem teď nemohl najít jednu elektrickou vrtačku. 9. Co vy na to? 10. Všichni se jim to snažili rozmluvit, ale oni si nedali říct. 11. Já a ty jsme bratři. 12. Já hlupák jsem mu zase naletěl. 13. Já, ženská nešťastná, teď budu na stará kolena bez práce.

1. réma výpovědi jinde, tj. na začátku, pod důrazem, 2. absence pomocného slovesa jsem, proto vyjádření 1. osoby nutné. 3. otázka podivová, os. zájmeno konkuruje částici to To už k nám nepříjde 4. přísloví 5. složka několikanásobného větného členu a ten je rématem výpovědi 6. vymezení 1prvkové množiny pomocí částice a zájmena vymežovací 7. změna subjektu, postavení do protikladu Mirek x Zbyněk. 8. rozvíjení subjektu vedlejší větou 9. elize predikátu, ustálená formulace 10. rozvíjení subjektu volným přístavkem.

Úkol 26

Zatímco obyvatelé (S) takřka celé Evropy úpí (JSI) pod náporem neobvykle třeskutých mrazů, jsou na starém kontinentu (J+SP) místa (S), kde se na tak kruté počasí (E) těšili (JSI) mnoho let. Úplná bruslařská horečka (S) zachvátila (JSI v těchto dnech Nizozemsko. (E) Vrcholí (JSI) právě dnes. Přes milion diváků a bruslařských entuziastů (NnS) zaplavilo (JSI) severní Frísko, (E) aby spatřilo (JSI) na 16 000 závodníků (S), kteří (Prí) budou při legendárním, teprve patnáctém ročníku, závodu brázdit (JSI) zamrzlé kanály. Další miliony (S) Nizozemců zasedají (JSI) k televizním obrazovkám, neboť celý závod (S) je přenášen (JSI) živě už od páté hodiny ranní.

Dychtiví bruslaři (S) se začínali řadit (SISI) do dlouhých zástupů na přihlášky do závodu už od včerejšího rána. První na řadě

osmačtyřicetiletý Frísan (S), obutý navzdory mrazu do typických dřeváků, *byl odměněn* (JSI) závodnickým číslem 9107.

„Je to (prý) krásné číslo (j + sp+j. (N) *Přijdu* (JSI na start v půl osmé,“ *pochvaloval si* (JS) včera Douwe do Jong.(S).

Tři sta / špičkových rychlobruslařských maratonců (S) však *vyráží* (JS) už v půl šesté. *Čeká* (JSI je zničující závod (S), jenž (prý) je *provede* (JSI) deseti středověkými městy. První závodníci (S) *by měli dobruslit* (SlsI) zpět asi po sedmi hodinách.

Pozn.: Čárky doplněny, S je podtržen, P je kurzivou, v závorce jsou uvedeny zkratky druhů S a P.

Subjekt (S = substantivní Prí = pronominální, Prý = pronominalizovaný, N = nevyjádřený, E = elidovaný, NnS= několikanásobný substantivní)

Predikát (JSI= jednoduchý slovesný, SlsI= složený slovesný, j+Sp=jmenný se sponou

Odborná literatura

a) Pro práci na semináři:

Zimová, L.: Cvičení a úkoly ze skladby. UJEP v Ústí nad Labem, 2009.
Zimová, L.: Obtížnější jevy syntaktické analýzy I. UJEP v Ústí nad Labem, 2007.

b) K samostatnému studiu:

ADAM, R. a kol.: Gramatické rozbory češtiny. Výklad a cvičení s řešeními. Karolinum. Praha, 2007.
Grepel M., Karlík, P.: Skladba češtiny. Votobia. Olomouc, 1998.
Grepel M., Karlík P.: Skladba spisovné češtiny. SPN. Praha, 1986.
Grepel, M. – Karlík, P.: Skladba češtiny cvičení a výklad. ISV nakladatelství. Praha, 1999,
Kol. Příruční mluvnice češtiny: Nakladatelství Lidové noviny. Brno, 1998.
Čechová, M. a kol.: Čeština – řeč a jazyk. ISV nakladatelství. 2. přeprac. vydání. Praha, 2000.
Čechová, M. – Dokulil, M. – Hlavsa, Z. – Hrbáček, J. – Hrušková, Z.: Čeština – řeč a jazyk. SPN – pedagogické nakladatelství, a. s. Praha, 2011.
Svozilová, N. – Prouzová, H. – Jirsová, A.: Slovesa pro praxi. Valenční slovník. Academia 1997
Styblík, Vl. – Čechová, M. – Hauser, Př. – Hošnová. E.: Základní mluvnice českého jazyka. SPN, a. s., Praha 2004.
Články a příspěvky se syntaktickou problematikou v časopisech Naše řeč, Slovo a slovesnost, Český jazyk a literatura a ve sbornících PF a FF českých, moravských a slezských univerzit a ve sbornících jubilejních a z konferencí domácích i zahraničních.

Rozšiřující (podtržené tituly) odborná literatura pro samostatné studium Syntax I+II

1. Adam, R.: To jste tomu dala, vy trdla! K tzv. shodě s vokativem. NŘ 98, 2015, č. 1, s. 51-55
2. Adamec, P. Některé otázky českého slovosledu Přednášky z 34. a 35. roč. LŠSS, Praha 1995, s. 105n
3. Adamec, P.: Homonymie vět v současné češtině, Přednášky z 34. a 35. roč. LŠSS, Praha 1995. s. 113n.
4. Bártová, J: Věty typu *Hra je hra* v přirozeném jazyce. NŘ 84, 2001, s. 121-126
5. Čmejková, S.: Osudy zvrátého zájmena *svůj*. NŘ 86, 2003, č. 4, s. 181-206
6. Daneš F. : Účelové přívlaskty s předložkami *pro, na, k,* NŘ 58, 1975, S. 173 // Vyjadřování účelové charakteristiky jevů, In: Věta a text, Praha 1985, s. 103-111.
7. Daneš F.: Zápor po slovesech bránění a obavy, Jazykové koutky Čs. rozhlasu, 1. výběr. 1951, s. 245-47, Příruční mluvnice, ČM, Mluvnice češtiny.
8. Daneš, F. – Knappová, M.: Příslovce a příslovečné určení zřetelově vymezovací, Sas 33, 1972, s. 106 // Adverbiální určení zřetelově vymezovací, In: Věta a text, Praha 1985, s. 93-103

9. Daneš, F., O spojce nebo, NŘ, 77, 1994, s. 133n.
10. Daneš, F.: Dostal jsem přidáno a podobné pasivní konstrukce, NŘ 51, 1968, s. 269-290
11. Daneš, F.: K výslovnosti tzv. iniciálových zkratk. NŘ 72, 1989, č. 3. S. 170-172
12. Daneš, F: Jeden typ doplňku se spojkou jako, NŘ 48, 1965, s. 263-71.
13. Daneš, F.: Konfrontační souvětí se spojkami jestliže, zatím, aby, když. Naše řeč, roč. 46, 1963, č. 113-130.
14. Daneš, F.: Takzvané „vztažné vedlejší věty nepřívlastkové“; současné názory na jejich status. NŘ, roč. 92, 2009, č. 4. s. 169-183.
15. Dufek, O.: O ČeZu, UNESCO a Ikea. NŘ 99, 2016, č. 5, s. 256-269.
16. Grepl, M.: Interrogativní forma zjišťovací ve výzvolové funkci. In: Karlík, P. – Krčmová, M. (eds.): Jazyk a kultura vyjadřování (M. Jelínkovi k pětasedmdesátinám), Brno 1998, s. 145
17. Hausenblas, K.: O různých přístupech k výkladu věty a jevů styčných, SaS 38, 1977, s. 43
18. Hirschová, M.: Neurčitost komunikačních funkcí ve spontánních mluvených projevech, SaS 60, 1992, s. 33-40
19. Hlavsa, Z. K některým aktuálním otázkám syntaktické normy. Sb. PF UK Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a široké praxe, Praha 1988, s. 71n.
20. Hlavsa, Z.: Skladební platnost některých zájmen a číslovek, Sas 31, 1970, s. 33-43
21. Hoffmannová, J.: Funkce a významy výrazu prosím v mluveném dialogu, NŘ 76, 1993,75
22. Hoffmannová, J.: Syntax institucionálního dialogu, NŘ 84, 2001, s. 113-121.
23. Hoffmannová, J.: Vyjadřování neurčitosti v mluvené češtině. Přednášky ze 44. roč. LŠSS FF UK Praha 2001, 58-64
24. Hrbáček, J., K otázce několikanásobného přísudku, NŘ 43, 1960, s. 4-18
25. Hrbáček, J., K problematice syntaktických vztahů parataktických, NŘ 74, 1991, s. 181n.
26. Chloupek, J.: Slohová platnost syntaktické synonymie, SaS 60, 1999, s. 88-91
27. Karlík, P. – Nübler, N.: Negace a vid českého imperativu. In: Karlík, P. – Krčmová, M. (eds.): Jazyk a kultura vyjadřování (M. Jelínkovi k pětasedmdesátinám) Brno 1998, s. 159
28. Karlík, P.: Pasivum v češtině, SaS 65, 2004, s. 83-112
29. Karlík, P.: Podmínková souvětí v mluvním aktu, NŘ 73, 1990, s. 188-196.
30. Karlík, P.: Tzv. že-výpovědi a jejich funkce, SaS 40, 1979, s. 5-10
31. Karlík, P.: Věta vedlejší nepravá. In Encyklopedický slovník češtiny. Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 526.
32. Kolářová, I.: Některé významy a funkce výpovědi s tvary 2. os. slovesa myslet. In: Karlík, P. – Krčmová, M. (eds.): Jazyk a kultura vyjadřování Brno 1998, s. 151
33. Kopecký, J.: Poznámky k signalizaci argumentace v jazykové interakci. NŘ 98, 2015, č. 1, s. 19-33.
34. Kraus, J.: Jak se díváme na dnešní češtinu. 44. roč. LŠSS. Praha 2001, s. 51

35. Macháčková E., Analytické predikáty, Jazykovědné aktuality, 20, 1983, s. 122
36. Macháčková, E., K přívlastňovacím zájmenům vztažným, NŘ 73, s. 1990, s. 229n.
37. Macháčková, E.: K oblibě spojek v podmínkovém souvětí, NŘ, 76, 1993, s. 142n
38. Macháčková, E.: Přívlastkové věty s místními a časovými vztažnými příslovci, NŘ, 72, 1989, s. 113-119.
39. Macháčková, E.: K některým vyjadřovacím prostředkům pracovních předpisů v kuchařských knihách. NŘ, roč. 67, 1984 s. 184-188.
40. Macháčková, E.: Stereotypní spojovací prostředek s tím, že, NŘ 75, 1992. s. 141n
41. Macháčková, E.: Výrazy došlo k nehodě, došlo k hádce, NŘ 63, 1980, s. 186-92
42. Macháčková, E.: Vyzval je k odchodu, aby odešli, odejít, NŘ, 70, 1988, s. 222"
43. Machová, S.: Dvě předložky vedle sebe. NŘ 83. 2000, s. 30-35.
44. Malinovský, M.: Výraz *ovšem* a jeho významové modifikace, NŘ 79, 1996, s. 246
45. Marková, M.: Polopredikátové konstrukce přechodníkové a jejich konkurenty jako prostředky funkčně sémantické a stylistické diferenciaci. Sb. PF UK Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a široké praxe, Praha 1988, s. 21n.
46. Müllerová, O.: Otázka a odpověď v dialogu, SaS 43, 1982, s. 200-12
47. Musilová, K.: K pracovním konstrukcím, AUP PF, Studia philologica 2, Olomouc 1991, s. 21
48. Musilová, K.: Komunikativní funkce přání v řečové etiketě, AUP PF, Studia philologica Olomouc 1991, s. 43
49. Musilová, K.: Optativní predikátory v češtině, AUP PF, Studia philologica 1, Olomouc, 1991, s. 34
50. Nekvapil J.: K asymetrii mezi syntaktickými a elementárními textovými jednotkami, zvláště v češtině, Slavia 54, 1985, s. 375n.
51. Panevová, J.: Česká reciproční zájmena a slovesná valence. SaS 60, 2000, s. 269-275.
52. Petr, J.: Mluvnická shoda členů rozvíjejících názvy výtvarů slovesných. NŘ 65, 1982, s. 225- 33.
53. Petr, J.: Shoda českých přívlastků s názvy citovanými v cizím jazyce, NŘ, 65, 1982, s. 66-73.
54. Prouzová, H.: K souvětým spojením typu s tím, že, aby, NŘ 69, 1986, s. 57n.
55. Prouzová, H.: K valenčním vlastnostem primárních adjektiv v češtině, SaS 44, 1983, s. 265
56. Sedláček, M.: Čárka před spojkou a, NŘ, 72, 1989, s. 11-20.
57. Sedláček, M.: K základním otázkám interpunkce v češtině, NŘ 69, 1986, s. 121n.
58. Sgall, P.: Valence jako jádro jazykového systému. SaS 67, 2006, s. 163-178
59. shoda přísudku s několikanásobným podmětem, Havránek – Jedlička, Česká mluvnice, Příruční mluvnice, Čeština – řeč a jazyk.

60. Straberger, R.: K jednomu typu nepravých vět vedlejších vztažných. NŘ, roč. 90, 2007, č. 5, s. 247-257.
61. Svoboda K., Didaktika českého jazyka a slohu: Algoritmus poznávání věty jednočlenné s. 26 n.
62. Svobodová, J.: výpovědi s KF výzvy a jejich formální podoba, Sb. PF UK Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a široké praxe, Praha 1988, s. 17n.
63. Svozilová, N., Uhlířová, L.: Přivlastňovací 2. pád versus přídavné jméno individuálně přivlastňovací, NŘ 73, 1990, s. 11n.
64. Šoltys, O.: K problematice neslovesných vět v češtině, Přednášky 28. běhu LŠSS, 1984,
65. Štěpán J.: K normě a kodifikaci shody přísudku s podmětem obsahujícím kvantitativní přívlastek, NŘ 69, 1986, s. 186n.
66. Štěpán, J.: K užívání substantiv *důvod, důsledek* ve funkci výrazu *proto*, NŘ 73, 1990, s. 48n.
67. Štěpán, J.: K vývojovým tendencím v syntaktické normě současné češtiny. Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a široké praxe, Praha 1988, s. 45n.
68. Štěpán, J.: Podmínky elipsy střední věty v podřadném souvětí. NŘ 98, 2015, č. 5 s. 225-238.
69. Štícha F.: O přívlastku volném a těsném, NŘ 71, 1988, s. 243n.
70. Štícha F.: Ještě o přívlastku volném a těsném, NŘ 75, 1992, s. 255n
71. Štícha F.: Konkurence nominativu a instrumentálu přísudkového substantiva v současné spisovné češtině, NŘ 63, 1980, s. 192n.
72. Štícha F.: Nominativ a instrumentál predikátového substantiva v současné češtině: sonda do korpusu, SaS 65, 2004, s. 113 -132.
73. Štícha F.: O užívání a významu dvojí formy trpného rodu v současné spisovné češtině, NŘ 62, 1979, s. 57n.
74. Štícha, F., Ke dvěma méně běžným spojovacím prostředkům v současné češtině (*poté, co a bez toho, aby/že*: korpusová analýza, NŘ 80, 1997, s. 73n.
75. Štícha, F.: Konkurence kladu a záporu v otázkách zjišťovacích, NŘ 67, 1984, s. 76n.
76. Štícha, F.: K lexikálně syntaktickým významům předložky *mezi*. NŘ, 88, 2005, č. 5. s. 232-238.
77. Štícha, F.: Některé projevy dynamiky vztahu parole – langue v syntaxi větné a syntagmatické. Sb. PF UK Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a široké praxe, Praha 1988, s. 45n
78. Štícha, F.: O povaze jednoho typu adverbialní determinace, NŘ 75, 1992, s. 183n.
79. Šulc, J.: *Jestliže a sestry její*. Obraz jedné spojky v korpusu SYN 2000. SaS 64, 2003, s. 253-268.
80. Uličný, O.: Ještě k pojetí doplňku, SaS 31, 1970, s. 271-78.
81. Uličný, O.: K syntaktické a transformační charakteristice doplňku, SaS, 30, 1969, s. 11n.
82. Vyjadřování relativních časů v češtině. Havránek, Jedlička, Česká mluvnice, Příruční mluvnice, Čeština řeč a jazyk.
83. Zbranková, J., Sémantická oblast nutnosti, AUP PF, Studia philologica 1, Olomouc 1991, s. 8n.
84. Zimová, L: Vyjadřování podmětu v textu. Naše řeč 74. 1991, č. 2.

s. 75–85.

85. Zimová, L: Vyjadřování větných členů infinitivem jako problém didaktický. ČJL 48. 1997/98, č. 9-10, s. 205-211.
86. Zimová, L: Způsoby vyjadřování podmětu jako problém didaktický. Český jazyk a literatura 49, 1998/1999, č. 3-4, s. 63–67.